

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Recent Period Turkish Studies

Araştırma Makalesi | Research Article

 Açık Erişim | Open Access

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan Milli Birlik Komitesi'ne Demokrat Parti Ekseninde Yassıada Analizi

From the Naval Forces Command to the National Unity Committee: An Analysis of
Yassıada in the Context of the Democrat Party

Selma Göktürk Çetinkaya¹

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Bilecik, Türkiye

Öz

Yassıada denildiğinde akla Demokrat Partililerin 27 Mayıs sonrasında yargılandığı yer gelmektedir. Ancak darbeden önceki süreçte bu adada neler olduğu ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Hazırlanan çalışmanın amacı bu boşluğu doldurmaktır. Bizans'tan Osmanlı'ya sürgün yeri olarak kullanılan Yassıada, Cumhuriyet'in ilk yıllarında hazineye devredilmiştir. Sadece balıkçıların uğradığı adanın çehresi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra değişmeye başlamış, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na verilen ada, Demokrat Parti döneminde komutanlığın eğitim merkezi haline gelmiştir. Bunun için ellili yıllarda pek çok inşa çalışmasına girişilen adada oluşturulan binalar maalesef bu tesisleri yapanlar için hapishaneye dönüştürülmüştür. Demokrat Partililerin 27 Mayıs sonrasında ada ile ilgili ilişkisi ise çok bilinmekle beraber detaylı incelemelerde farklı bilgileri içeren bir mahiyete sahiptir. Bu nedenle makalenin son bölümü, Demokratların Yassıada'ya götürülmesine kim/ler tarafından ve ne zaman karar verildiği, neden son durak olarak bu adanın seçildiği üzerine tartışma zeminine oturtulmaya çalışılmıştır. Ayrıca makale, son durak olan Yassıada'ya partililerin ne zaman götürüldüğüne de yanıt bulmak istemiştir. Yani sıra 27 Mayıs'ta rolüne pek dikkat çekilmeyen Deniz Kuvvetlerine de değinilmiştir. Makalenin oluşumunda Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi ile Cumhuriyet Arşivi belgeleri, hatıralar, tetkik eserler ve süreli yayınlardan istifade edilmiştir.

Abstract

Yassıada is commonly associated with the trials of Democrat Party members following the May 27, 1960 coup. However, information about the island's use prior to the coup is quite limited. The aim of this study is to fill that gap. Historically used as a place of exile from the Byzantine to the Ottoman periods, Yassıada was transferred to the state treasury in the early years of the Republic. The island, which had previously only been visited by fishermen, began to change after World War II. During the Democrat Party era, it was handed over to the Naval Forces Command and transformed into an educational center. In the 1950s, extensive construction projects were undertaken on the island; however, tragically, the buildings erected for educational purposes later served as prisons for their builders. Although the association between the Democrat Party members and Yassıada after May 27 is well known, a closer examination reveals lesser-known aspects. The final section of the article discusses who decided to transfer the detainees to Yassıada, when this decision was made, and why the island was chosen as the final destination. The article also seeks to determine the exact timing of the transfer of party members to the island. Additionally, it addresses the often-overlooked role of the Naval Forces on May 27. The study draws on documents from the Presidential State Archives (Ottoman and Republican Archives), memoirs, scholarly works, and periodicals.

Anahtar Kelimeler

Yassıada • Demokrat Parti • Deniz Kuvvetleri Komutanlığı • Yassıada Eğitim Merkezi Komutanlığı • 27 Mayıs Darbesi

Atıf | Citation: Göktürk Çetinkaya, Selma. "From the Naval Forces Command to the National Unity Committee: An Analysis of Yassıada in the Context of the Democrat Party." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları–Recent Period Turkish Studies* 47 (2025): 177-198. <https://doi.org/10.26650/YTA2025-1476933>

 This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

 2025. Göktürk Çetinkaya, S.

 Sorumlu Yazar | Corresponding author: Selma Göktürk Çetinkaya selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr

Keywords Yassıada • Democrat Party • Turkish Naval Forces • Yassıada Training Center Command • May 27 Coup

Extended Summary

Yassıada is one of the two islands known as the “Inauspicious Islands,” along with Sivriada, located in the Sea of Marmara. The earliest known records concerning the island date back to the Byzantine period. During the reign of Emperor Theophilos (829-842), the Platea Monastery was constructed on the island. In 860, Patriarch Ignatios commissioned the Church of the Forty Saints, beneath which underground corridors were later used as dungeons. Over time, Yassıada became a site of exile. Following the conquest of Istanbul, Yassıada came under Ottoman rule. In the late 19th century, British Ambassador Henry Bulwer purchased the island, building a castle and two harbors. He later sold the island to the Egyptian Khedive, Ismail Pasha. In the final years of the Ottoman Empire, Yassıada served as a quarantine station, and during the early Republican period, it was visited primarily by fishermen. After the Second World War, the island was transferred to the Naval Forces Command. Despite this shift, Yassıada remains widely associated with the post-May 27, 1960 coup trials. As a result, the island retained its reputation as a place of exile. However, during the 1950s - when the Democrat Party was in power - the island underwent significant changes. For Democrat Party leaders, Yassıada became closely linked with the Naval Forces Command and its educational facilities, marking a very different phase in the island’s history prior to its later use as a site of political trials.

Following the Second World War, Türkiye adopted policies aimed at strengthening its relations with the Western world and embarked on a military modernization process, particularly in terms of technological advancement. Within this framework, efforts were directed toward improving the Turkish Navy, and developments on Yassıada must be understood in this context. The establishment of the Naval Operations and Artillery Schools on the island was a direct reflection of this modernization objective. Yassıada, which was allocated to the Naval Forces Command in 1947, was initially used for the training of enlisted personnel. After key decisions made in 1949, the island became the training site for the Marine Corps in 1952. That same year, Türkiye’s accession to NATO prompted a significant expansion of military infrastructure on the island. Numerous facilities were built to accommodate the housing, feeding, recreation, and training needs of both officers and enlisted soldiers. In addition, the Artillery and Operations Schools were relocated to Yassıada in 1952, followed by the transfer of the Deck Class School from Heybeliada. As a result, the island functioned as a naval training center until 1966, and its training role continued in various forms until 1978.

During the Democrat Party period, additional facilities were constructed on the island, including Naval Operations Facilities, Torpedo and Mine Units, and a Closed Artillery Training Track. In the 1950s, Yassıada also became a frequent destination for foreign military and political delegations visiting Türkiye. Military representatives and political figures from countries such as the United States, Italy, Yugoslavia, Iraq, Lebanon, Siam (Thailand), and Sudan visited the island, which served as a showcase of Turkish naval modernization. However, following the May 27, 1960 coup, Yassıada was transformed from a symbol of modernization into a site of imprisonment for Democrat Party leaders. This period lasted approximately one and a half years. After the conclusion of the trials - held in the gymnasium of the Naval School - marine training activities resumed on the island. This study also explores the critical question of why Democrat Party members were brought to Yassıada after the coup. The article examines when and by whom this decision was made and argues that such a move could not have occurred without the knowledge of the Navy, given the island’s status as a major naval training center. For this reason, the article emphasizes the importance of considering the role of the Navy in scholarly studies of the May 27 coup.

Although naval training continued on Yassıada until 1978, the island remained closely associated with the coup throughout these years. Even during its use by Istanbul University’s Faculty of Fisheries between 1993 and 1995, Yassıada continued to evoke memories of the Democrat Party trials and the 1960 coup. In an effort to counter this negative association, the island was renamed “The Island of Democracy and Freedoms.” Nevertheless, the symbolic link to the coup persisted. Perhaps for this reason, in 2020, museums were established on the island to preserve and commemorate the events of that period.

This study examines developments on Yassıada during the Democrat Party era, particularly in the context of maritime history. It also discusses the relationship between the Democrat Party and Yassıada during the coup process. The article is based on official archival documents, memoirs, scholarly works, and periodical publications.

Giriş

Yassıada, Marmara Denizi'nde Sivriada ile birlikte “*Hayırsız Adalar*” olarak bilinen iki adadan biri olup 4'ncü yüzyıl başlarında Ermeni Patrik Narses'in sürgün edilmesiyle tarihi kayıtlarda ilk defa yerini almıştır. Bizans İmparatoru Theofilos döneminde (829-842) adaya Platea Manastırı inşa ettirilmiş, 860'ta da Patrik Ignatios tarafından Kırk Azizler Kilisesi'yle Meryem Ana için bir mihrap yaptırılmıştır. Adı geçen kilisenin alt kısmındaki dehlizlerin sonraki yıllarda, 27 Mayıs süreci de dahil zindan olarak kullanıldığı bilinmektedir.¹ 47 metre yüksekliğinde, 180 metre genişliğinde ve 280 metre uzunluğunda olan ve diğer adalara nazaran deniz seviyesine daha yakın bulunan Yassıada, genellikle sürgün yeri şeklinde kayıtlara geçmiştir. Öyle ki 12'nci asırda VIII. Konstantinos'un generalleri olan Basileios, Strategos Prusianos ve Logothetes Konstantinos Dalassenos'un buraya sürgün edildiğine dair bilgiler mevcuttur. 14'ncü asırda İstanbul'a gelen İskitlerin mevcut kiliseyi yağmalayarak adayı ateşe verdikleri kayda geçmişken 15'nci asır başında, 1412'de Çelebi Musa Jan Paleolog'un oğlu Manuel ile deniz muharebesi yapmıştır.² Bundan yaklaşık bir asır önce ise Yahşi Bey, Bizans'ın deniz kuvvetlerini Yassıada'da bozguna uğratmış ve Marmara Denizi'nde Karesi Beyliğinin yanı sıra Osmanlı denizcilerinin de serbest hareket etmesini sağlamıştır.³ İstanbul'un fethinin ardından başlayan Osmanlı Devleti'nin yönetimi altındaki sürecinde ön planda olmayan Yassıada, İngiliz Büyükelçi William Henry Lytton Earle Bulwer (1858-1865) tarafından Sultan Abdülmecid'den satın alınmış ve bir şato ile iki küçük limanın inşa ettirilmesiyle adından söz ettirmeye başlamıştır. İnşa esnasında değerli taşlarla işlenmiş bir lahidin bulunması üzerine çıkan dedikodulardan dolayı, padişah tarafından adayı bir Türk'e bırakması istenince Bulwer, Yassıada'yı Mısır Hıdivi İsmail Paşa'ya (1863-1879) satmıştır.⁴ Hıdivliğinin sonrasında da İsmail Paşa'ya ait emlaklar arasında olan İstanbul Kartal'a bağlı Yassıada, diğer bazı emlakı ile beraber vergiden düşürülmüştür.⁵ Bu uygulamadan birkaç yıl sonra ise ada, karantina bölgesi olarak değerlendirilmiş, Bimarhane Heyeti'nin önerisiyle kolera benzeri bir hastalık geçirenlerle onların bakımını üstlenecek olanların Yassıada'ya gönderilmesi uygun görülmüştür.⁶

Arşiv belgelerinden hareketle Osmanlı döneminde adaya dair askeri yönden de bir gelişmenin yaşandığı söylenebilir. Öyle ki 1900'lü yılların başındaki belgelerden anlaşıldığı üzere Sivriada ile beraber Yassıada'ya görevlendirilecek bir yüzbaşıyla üç askerden ibaret jandarmaya, kalacakları barakalar yapıncaya kadar kullanacakları çadırların verilmesine karar kılınmıştır. Bu gelişmeden kısa süre sonra adada yaşanan cinayet olayları, buraya gerekli ilginin gösterilmediğini ortaya koymaktadır. Çünkü başlatılacak tahkikat için Yassıada'ya ulaşım aracı olarak istimbote istenmişse de bunun gönderilmediği, askerin de adaya yelkenli kayıkla geldiği bilinmektedir.⁷ Adanın özellikle ulaşımaya yönelik sıkıntıları ve sessizlik hali, sonrasındaki süreçte de devam etmiş ve Yassıada “*martı yuvası*” olarak anılan bir görüntüye kavuşmuştur. Ada, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında Hazine'ye devredilmiştir.⁸ 1932 yılında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal

¹“Yassıada'ya Yapılanlar”, *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1952, s. 2; Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 174; Selin Biçer, “Yassıada Demokrasi Adası Oluyor”, (Çevrimiçi), <https://www.arkitera.com/haber/yassıada-demokrasi-adasi-oluyor/> 20 Nisan 2024

²*Yassıada Broşürü*, Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, İstanbul 1960, s. 34; Orhan Seyfi Orhon, “Yassıada'da Bir Saat!”, *27 Mayıs Askeri Darbesinde Gerçeği Savunan Yazarlar ve Yazıları*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1996, s. 62; Zeynep Kuban, Yiğit Ozar, “İssiz Adalar: Yassıada-Sivriada”, *Toplumsal Tarih*, S. 269/Mayıs 2016, s. 15.

³Abidin Daver, “Denizde Türkler”, *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1939, s. 2.

⁴*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)*, Hariciye Nezareti Mektubî Kalemî (HR. MKT), 523/9, (25 Şubat 1282/9 Mart 1867). Orhan Cemal Fersoy, *Devlet ve Hizmet Adamı Fatih Rüştü Zorlu*, Hun Yayınları, İstanbul, 1979, s. 64. “British Connexion”, *The Times*, 31 Mayıs 1960, s. 10.

⁵BOA, Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.), 5/20, (18 Ekim 1307/ 30 Ekim 1891).

⁶BOA, Yıldız Sadaret Hususi Evrakı (Y.A. HUS), 279/150, (22 Şubat 1311/1893-1894).

⁷BOA, Zaptiye Nezareti Evrakı (ZB), 354/60, (15 Nisan 1322/1904/1905); BOA, ZB, 626/7, (3 Aralık 1324/1906/1907); BOA, ZB, 626/13, (4 Aralık 1324/1906/1907).

⁸“Adanın İçi”, *Akıs*, 7 Kasım 1960, s. 16.

Atatürk'ün ziyaret ettiği adanın mevcut şartları içinde, yalnızca balıkçıların uğrak yeri olduğu görülmektedir. Yassıada'nın 1930'lu yıllardaki görünüşü, adaya gezmeye gelen gençlerin gözünden şu şekilde aktarılmıştır:

*"...Yassıada Limanı'nın sahilinde 20 kadar balıkçı sandalı duruyordu...Adada nazar-ı dikkatimizi celbeden ilk şey kale harabeleri oldu. Büyükçe bir kapıdan geçerek daha yeni yapılmış hissini veren geniş mermer merdivenleri çıkmaya başladık. 50 basamak çıktıktan sonra kalenin birinci katına vardık. Burada oldukça büyük bir meydan vardı ve dehlizlerden kalenin muhtelif kalelerine gidiliyordu. Bir kapıdan geçerek yolumuza devam ettik. Kapının solunda bir metre genişliğinde bir merdiven, adanın aşağısına doğru uzanıyordu. On metrelik bir koridoru geçtikten sonra Taksim Stadyumu'nun yarısı kadar büyüklükte bir bahçeye girdik. Bahçenin etrafı 20 metre yüksekliğinde kalın kale duvarlarıyla çevrilmişti. Bu duvarların iki yanında bulunan mermer merdivenlerle Yassıada'nın üst kısmına çıkılıyordu. Her iki merdivenin yanında da tahminen 50'şer metre derinliğinde iki kuyu vardı. Her kuyunun suyu içilmek için kullanılıyordu. Bu merdivenleri de çıktıktan sonra adanın tepesinde büyük bir saray harabesi görülüyordu... Kalenin en yüksek yerinde demirden bir bayrak direği duruyordu... Adada gayet büyük üç su mahzeni vardır. Bunların suları da hayret edilecek derecede temizdir."*⁹

Anlatılarda öne çıkan yapısal görünüm, Büyükelçi Bulwer'in Mimar Konstantinos Dimadis'e yaptırdığı ve uygulamasını Carl Humann'ın üstlendiği iki köşk ve seraların yansıması olup bunlar sonraki sürecin askeri eğitim binalarıyla iç içe geçmiştir. Mevcut binaların gündeme gelmesi ise İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte olmuştur. Bu bağlamda Türk denizciliğinin gelişmesi adına Yassıada'ya yatırım yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla 1947 itibarıyla "Okullar Adası" olarak Bahriye'nin eğitim yuvası olmaya evrilen ada, bu yönüyle Heybeliada ile benzerlik arz etmektedir. Öte yandan iki ada arasındaki farklılığı, o dönemlerde Yassıada'nın sadece denizcilerin yaşadığı "kayalık ve batmaz bir gemi" olarak öne çıkmasıyla açıklamak mümkündür.¹⁰ Bu doğrultuda Yassıada, 1940'lı yılların sonları itibarıyla yeni yüzü için hazırlanmaya başlamış ve 1950'li yıllarda hedeflenen değişikliğine kavuşmuştur. Samet Ağaoğlu'nun buna dair yazdıkları, adanın önceki durumunu özetler mahiyettedir:

*"Burası Demokrat iktidar zamanında Deniz Kuvvetleri Eğitim Merkezlerinden birisi oluncaya kadar Marmara'nın İstanbul'a yakın sıra adalarından küçük, ağaçsız, sevimsiz, denize yapışmış gibi duran bir toprak parçasıydı. Arkasındaki adanın sivri tepesi, buna 'Yassıada' ismini taktırmıştı. İkisi de Bizans'tan bu yana kıyılarına yalnız balıkçıların yanaştığı, gündüzleri vahşi, mehtaplı gecelerde esrarlı görünüşleriyle halkın dilinde uğursuz sayılan yerlerdi. Bizans devrinde mahkumları, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında da köpekleri bu iki adaya sürerlerdi. Bizanslı mahkumlar için yapılmış zindanlar, köpeklere fırtınalı, yağmurlu, soğuk günlerin sığınakları olmuştu. Bizanslı mahkumlar orada dayak ve işkence ile, köpekler de açlıktan birbirlerini yiyerek ölürlerdi."*¹¹

Genel itibarıyla Yassıada'nın olumsuz mahiyetteki söylemlerle anılageldiği tarihsel bir sürecin varlığından söz etmek yanlış olmayacaktır. Bu durumun değişiklik arz ettiği dönem ise 1950'li yıllar olmuştur. Ancak 1950'lerde değişen profilini sadece bu yıllarda muhafaza edebilen Yassıada, 27 Mayıs 1960'ta eski günlerindeki sürgün ve zindan amacıyla kullanımına dönüş yaşamış, ilaveten darbe denildiğinde akla gelen ilk sözcüklerden birisi olarak uyandırdığı negatif algıyı daha da arttırmıştır.

⁹"Yassıada Görülmeye Cidden Layık Bir Yerdir", *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1937, s. 8; İzzeddin Çalışlar, "Sir Bulwer'ı Google'lamak", (Çevrimiçi) <https://adalidergisi.com/tum-sayilar/2022/haziran-sayi-204/sir-bulweri-googlelamak/> 20 Nisan 2024.

¹⁰Zeynep Kuban, Yiğit Ozar, "İssiz Adalar: Yassıada-Sivriada", s. 16-17; "Yassıada'ya Yapılanlar", *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1952, s. 2.

¹¹Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes-İpin Gölgesindeki Günler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 128.

1. Demokrat Parti Dönemi'nde Yassıada'nın Değişimi

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında deniz harp teknolojisindeki gelişmeler bağlamında eğitim sisteminde de değişikliklere gidilmesi uygun görülmüştür. 16 Kasım 1951 tarihinde kabul gören yönetmelik çerçevesinde 1953-1954 eğitim-öğretim dönemi itibarıyla iki sene öğrenci, iki sene subay olacak şekilde "layn" sistemine geçilmiştir.¹² Yassıada, 1941 yılında satışına dair haberlerle gündeme gelmiş,¹³ Deniz Kuvvetleri'ne devredilmesi adına yapılan inşaa çalışmalarıyla Yassıada Eğitim Merkezi Komutanlığı kurulmasına giden süreç için 1948'de düğmeye basılmıştır. İlk olarak Milli Savunma Bakanlığı'nın talebi üzerine "İbrahim kızı Vicdan, Hilmi kızı Naime, Bozcaadalı Enver kızı Nermin, İbrahim kızı Zeynep, İbrahim Hilmi kızı Saliha" üzerinde bulunan Marmara Denizi'ndeki 183.875 m²'lik Yassıada, 22 Kasım 1948'de kamulaştırılmıştır.¹⁴ Deniz Müsteşarlığı'ndan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na geçişten yaklaşık iki ay sonra, 13 Ekim 1949'da ise tahminen 303 bin liraya mal olacak Radar İstasyonu ve Topçu Okulu inşasının emaneten yaptırılmasına karar verilmiştir.¹⁵ Böylece Yassıada'nın deniz üssü olmasına yönelik projenin temeli atılmıştır. Ancak inşaat sürecine Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle 1950 senesinde geçilmiştir.¹⁶ Öncelikle Milli Savunma Bakanlığı'nın 6 Nisan 1951 günü yaptığı talebin Maliye Bakanlığı tarafından uygun görülmesi üzerine 13 Nisan 1951 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında alınan karar gereğince Yassıada'da yaptırılacak Radar İstasyonu'nun ve Topçu kursunun 400 bin lira ek inşaatının ve gereken malzemesinin emaneten yaptırılmasına karar verilmiştir.¹⁷

İnşaa sürecinde adada müteahhitlere müsaade edilmezken sadece denizciler tarafından yapılan düzenlemelere ve yapılara izin verilmiştir. Bunun için iskelesi ve hatta kumsalı bile olmayan Yassıada'ya taş kırma makineleriyle buldozerler güçlükle çıkartılarak yollar yapılmış, harap haldeki binalar restore edilirken iskele, yeni binalar ve telsiz istasyonu inşaa edilmiştir.¹⁸ İnşaa çalışmalarının neticesinde adada subaylar ve erlerin kullanımı için yatakhaneler, koğuşlar, gazinolar, spor salonu ile hastanenin bulunduğu bir kompleks oluşturulmuştur.¹⁹ 1951 senesinde Deniz Eğitim Komutanlığı'nın teşkilatında değişikliğe gidilerek Deniz Yedek Subay Okulu, Deniz Harp Okulu ve Koleji, Yassıada'ya yerleştirilmiştir. Yine 1951'de Heybeliada'da bulunan Deniz Kurslar Komutanlığı kaldırılmış, yerine Heybeliada'da Makine Sınıf Okulları Komutanlığı ve Yassıada'da Güverte Sınıf Okulları Komutanlığı kurulmuştur.²⁰ Ayrıca adadaki ikmal iskelesinin yapımı Demokrat Parti döneminde gerçekleştirilmiş; bu iskeleye, Kasımpaşa'daki ikmal iskelesiyle beraber toplamda 420 bin lira harcama yapıldığı kayıtlara geçmiştir.²¹

Yassıada, yaşadığı bu değişim sürecinde askeri ve siyasi konuklara ev sahipliği yapmış; öncelikle Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut 1 Şubat 1951'de adayı ziyaret ederek tesisleri incelemiştir.²² 25

¹²Fahri Çoker, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, Deniz K.K.İği Karargah Basımevi, Ankara, 1994, s. 123.

¹³"Yassıada", *Akşam*, 29 Mart 1941, s. 5.

¹⁴Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı (30-18-1-2)/117-74-6, ek 19-151, (22 Kasım 1948); Rasim Ünlü, "Cumhuriyet Döneminde Türk Denizcilik Eğitimi", *Türk Denizcilik Tarihi*, C. 2, ed. Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, s. 297.

¹⁵BCA, 30-18-1-2/120-72-6, ek 6-102, (13 Ekim 1949); "Yassıada'ya Yapılanlar", *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1952, s. 2.

¹⁶"Adanın İçi", *Akis*, 7 Kasım 1960, s. 20.

¹⁷BCA, 30-18-1-2/125-30-17, ek 1, (13 Nisan 1951).

¹⁸"Yassıada'ya Yapılanlar", *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1952, s. 2.

¹⁹Samet Ağaoğlu, *Marmara'da Bir Ada*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2024, s. 232; Zehra Arslan, "27 Mayıs'tan Yassıada'ya...", *Parlamentar*, S. 2/Haziran 2021, s. 20.

²⁰Kemal Eker, "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kuruluşundan (1 Temmuz 1949) 11 Eylül 2001 Tarihine Kadar Bahriyemizin Teşkilatlanması", *Türk Denizcilik Tarihi ve Bahriye Teşkilatı*, ed. Demet Cansız, Murat Açmız, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2023, s. 267-268.

²¹BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı (30-1-0-0)/58-357-8, (00.00.1957); Tamer Nalbant, *Demokrat Parti Döneminde Ordu-İktidar İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2019, s. 97-98.

²²"Genel Kurmay Başkanının Teftişi", *Milliyet*, 2 Şubat 1951, s. 1.

Ağustos 1952'de ise Cumhurbaşkanı Celal Bayar Yassıada'da tetkiklerde bulunmuştur.²³ Bayar'ın bu gezisinde TBMM Başkanı Refik Koraltan ve Başbakan Adnan Menderes ile Milli Savunma Bakanı Hulusi Köymen de kendisine eşlik etmiştir. Adı geçen üç Demokrat siyasetçi, ilk Yassıada ziyaretlerinde, Yassıada Deniz Üssü Şeref Defterine yazılan ilk satırların da sahibi olmuşlardır. Birinci sayfaya Cumhurbaşkanı Bayar tarafından

“Çok kıymetli bir askeri müessesemiz olmak yolundadır. Gördüklerimden memnunluk duydum. Teşekkür ederim”

cümleleri yazılırken ikinci sayfaya Refik Koraltan

“Yeni devrin yapıcı karakterine uygun olarak vücut bulan bu eseri zevkle gördük. Yapan millet, yaptıran kudret, yaşatacak eller sağ olsunlar”

şeklinde not düşmüştür. Adnan Menderes ise defterin üçüncü sayfasında

“Yassıada Topçu ve Harekat Okulunu ziyaretimizin üzerimizdeki tesiri çok müsbet olmuştur. Şanlı Deniz Ordumuza kıymetli unsurlar yetiştireceği aşikâr olan bu okul ve tesislerin memleket ve Deniz Ordumuza hayırlı hizmetler başarmasını dileyerek bütün mensuplarını sevgi ve hürmetle selamlarım”

cümleleriyle yerini almıştır. Gelen heyet, Acar Motoru ile adadan ayrılarak Gölcük'e geçmiştir.²⁴

Deniz Kuvvetleri adına askeri eğitim açısından önemli bir görevi olan ve karakteristik bir yapıya sahip bulunan Yassıada'da, *Donanma Günü* olarak kabul edilen Preveze Zaferi'nin 414'ncü yıldönümünde, 27 Eylül 1952'de Topçu ve Harekat Okullarının açılışı gerçekleştirilmiştir.²⁵ Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı Koramiral Rıdvan Koral'ın her iki okulun açılış konuşmasında da belirttiği üzere savaşlarda deniz personeli eğitiminin oynadığı rol önemlidir ve okulların açılış amacı buradan kaynaklanmaktadır.²⁶ Yassıada'nın 1950'lerdeki kıymeti Topçu ve Harekat Okullarından ve Deniz Sınıf Okullarından ileri gelmekte olup okullar dönemin İngiliz ve Amerikan Deniz Okullarındaki donanımına ve eğitim sistemine sahipti. Önceki dönemlerde harp gemilerinde verilen eğitim, artık bu okullarda verilmeye başlanarak telsizlerin, radyoların, su üstü ve hava radarlarının, sualtı sonarlarının, gemi ve uçaklara karşı kullanılan atış kontrol cihazlarının, telemetrelerin kullanımı öğretilmiştir. Bu durum ilaveten harp gemilerinin yıpranmasının önüne geçmiştir. Yassıada'daki eğitim teorikten ziyade pratiğe dayandırılmış ve yanı sıra dönemin çağdaş nişan alma cihazları okulda kullanılmaya başlanmıştır.²⁷ 1950'li yıllarda zaman zaman Yassıada Topçu Okulu'ndan su üstü ve uçaksavar top atışları gerçekleştirilmiştir.²⁸ Ayrıca Yassıada Sınıf Okullar Kumandanlığı tarafından eğitim amaçlı ve personel yetiştirmek adına gece ve gündüz saatlerinde top atış talimleri uygulanmıştır.²⁹ Eğitim görmek için Yassıada Deniz Yedek Subay Okulu'na gelen, mühendis, güverte ve makine subayı olarak mezun olan yedek asteğmenler için adada diploma törenleri gerçekleştirilirken Yassıada Güverte Sınıf Okulları Kumandanlığı bünyesinde mezuniyetler yapılmıştır.³⁰ Yassıada'da Torpido Sınıf Okullarının açılmasına yönelik planlamaların yapıldığı bilinmekle birlikte 27 Mayıs Darbesi ile bunun uygulanması mümkün olamamıştır.

²³Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2006, s. 61.

²⁴“Cumhurbaşkanı Celal Bayar...”, *Vatan*, 26 Ağustos 1952, s. 1; “Adanın İçi”, *Akis*, 7 Kasım 1960, s. 17.

²⁵“Donanma Günü”, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1952, s. 1.

²⁶“Yassıada Deniz Tesisleri Açıldı”, *Vatan*, 29 Eylül 1952, s. 2.

²⁷“Yassıada'ya Yapılanlar”, *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1952, s. 2; “Heybeli ve Yassıada'da Dünkü Diploma Töreni”, *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1953, s. 6.

²⁸“Deniz Eğitim Kumandanlığından”, *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1953, s. 7; “Deniz Eğitim Kumandanlığından”, *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1953, s. 7.

²⁹“Dün Geceki Top Sesleri”, *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1957, s. 3.

³⁰“Deniz Yedek Subayları Diplomalarını Aldılar”, *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1958, s. 5; “Deniz Yedek Subayları”, *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1959, s. 1.

Demokrat Parti'nin iktidarının sonuna kadar Deniz Topçu ve Harekat Sınıf Okulları adada eğitim vermeye devam etmiştir. Bu okullarda farklı süreler dahilinde subaylara ve astsubaylara yönelik, ayrıca yılda üç kere devretmek kaydıyla erler için kurslar açılmıştır. Bunlardan ayrı Deniz Polis Okulu'nun kursları da adada sürdürülmüştür. Bu kapsamda Demokrat Parti döneminde Yassıada'da yılda yaklaşık 80 subay, 170 astsubay, 200 er öğrenci Deniz Kuvvetlerinin farklı eğitimlerine katılım sağlamıştır.³¹ Kısa süre içinde yapılan Yassıada'yı 9 Mayıs 1954 günü ziyaret eden Milli Savunma Bakanı Kenan Yılmaz buna dair şunları söylemiştir:

“Yassıada'daki tesislerimizi gördüm. Üç sene gibi kısa müddet zarfında hali bir ada üzerinde kurulmuş olan bu tesisler takdire şayan olduğu kadar, Türk Ordusu mensuplarının nelere muktedir olduğunu göstermek bakımından şayanı takdir ve iftihar bir vakıdır.”³²

21 Temmuz 1954'te Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes, İstanbul Milletvekili Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, Emekli Amiral Rifat Özdeş, Cumhurbaşkanı Başhekim Prof. Dr. Recai Ergüder ve Deniz Yaveri Binbaşı Kenan Yazgan'la birlikte Muavenet Muhribi ile Florya'dan Gölcük'e geçerken Yassıada'ya uğramıştır. Bu gezi esnasında denizcilere ait askeri tesislerde incelemelerde bulunulmuştur.³³ Celal Bayar'ın bir diğer gezisi ise 2 Ağustos 1954'te gerçekleşmiştir. 8 Eylül 1956 tarihinde Yassıada'ya gelen Şemi Ergin ise Yassıada Deniz Üssü Şeref Defterine

“Deniz Kuvvetlerinin Yassıada tesisleri de iç açıcı durumdadır. Durmadan devam eden hamleler bizi istikbale ümitle baktırmaktadır. Bütün arkadaşlarımı gönülden tebrik ederim.”

cümlelerini yazmıştır.³⁴

Yassıada'nın bu görünümüne kavuşmasında en büyük rol kuşkusuz, 1950'de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nı vekaleten üstlenen ve o dönem Koramiral rütbesinde olan, akabinde asaleten komutanlığa getirilen Oramiral Sadık Altuncan'a aittir. Ayrıca adada bir topçu eğitim okulu açılması fikrinin de ilk olarak Emekli Albay Kenan Or tarafından ortaya konulduğu bilinmektedir. Yine Yassıada'daki tesislerin meydana getirilmesinde Albay Hamit Ultan ile Yüzbaşı Mahir (?) Bey'in katkısı da büyük olmuştur.³⁵ Denizcilerin kullanmaya başlamasından önce *“içinde kule harabesinden başka bir şey olmayan kıraç, sevimsiz bir ıssızlık içindeki”* Yassıada'ya yapılan çalışmalar sonraki yıllarda devam edegelmiş, 25 Ekim 1954'te Torpido ve Mayın ve Top Talim Pisti Tesislerinin yapımı amacıyla Milli Müdafaa Vekaleti adına İstanbul Deniz İnşaat Grup Kumandanı Albay Burhanettin Cansun ile müteahhit Lami Perker arasında sözleşme imzalanmıştır. Ancak inşaatın temel hafriyatının büyük ölçüde artması, ithal ve tahsis edilecek malzemelerin noksanlığı gibi nedenlerle yapım işleri uzamıştır. Bu durum Perker'in zarar etmesine yol açtığı için 28 Eylül 1959'da ek sözleşmelerle sıkıntılar giderilerek inşa süreci devam ettirilmiştir.³⁶ Bundan ayrı Harekat Tesisleri inşaatı için 13 Eylül 1955 tarihinde Milli Müdafaa Vekaleti adına yine Albay Burhanettin Cansun ile müteahhit Lami Perker arasında sözleşme imzalanmıştır. Ancak bu tesislerin yapımı adanın tamamen kayalık olması nedeniyle temellerde zorlanması, dinamit, kapsül, fitil gibi gerekli maddelerin ve çubuk demirlerinin vaktinde temin edilememesi, inşaatta kullanılacak su adada bulunmadığından ve gemilerle getirilen suyun da ancak Yassıada gereksinimine yetecek kadar olduğundan sıkıntı çekilmesi nedeniyle 1959 yılına kadar uzamıştır.

³¹“Adanın İç”, *Akis*, 7 Kasım 1960, s. 16.

³²“Adanın İç”, *Akis*, 7 Kasım 1960, s. 17.

³³“Cumhurbaşkanı Yassıada ve Gölcük'ü Ziyaret Etti”, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1954, s. 7.

³⁴“Adanın İç”, *Akis*, 7 Kasım 1960, s. 17.

³⁵“Yassıada'ya Yapılanlar”, *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1952, s. 2.

³⁶BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı Evrakı (30-11-1-0)/274-4-7, (28 Eylül 1959); Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 525.

Bunun yanı sıra kış aylarında şiddetli rüzgarların esmesi ve neredeyse her mevsim ikmal iskelelerinin lodos ya da poyrazdan etkilenmesi sebebiyle inşaat malzemelerinin nakledilmesinde ve tahliyesinde zorlanılması, iskeleden inşaat sahasına taşıma yapan kamyonların arızalanmasında bakımlarının zor olması ve yerine yenilerinin verilmesinde sıkıntı yaşanması da tesislerin yapım sürecini uzatmıştır. Bu arada artan masraflar üzerine 28 Ocak 1959'da sözleşmenin yenilenmesi de gündeme gelmiştir.³⁷ İnşa çalışmalarında harcanan masrafları gösterir bir belgeden hareketle 1958'de bitirilmesi planlanan Yassıada Torpido Mayın Okulu Kapalı Top Talimgahı için 1957'ye kadar 1.100.000 sarf edildiği ve son senesi için ilaveten 500 bin lira ayrıldığı görülmektedir. Yassıada Harekat Okulu inşaatına ise aynı yıla kadar 150.000 lira harcanmış, 250 bin liralık masrafı kalan bu inşaatın 1957'de tamamlanması yoluna gidilmiştir. Yine 1957'de bitirilecek Yassıada Dafia Okulu inşa çalışmasının ise toplamda 300 bin lira tutacağı kayıt altına alınmıştır.³⁸

Coğrafi şartlarının zorluğu altında gerçekleştirilen ve büyük meblağlar harcanan bu çalışmaların neticesinde Yassıada, amacına uygun bir hale getirilerek eğitimlerine devam etmiştir. Bu kapsamda Demokrat Parti iktidarında son olarak 15'nci Dönem Deniz Yedek Subay Okulu öğrencileri 17 Ocak 1960 itibarıyla eğitimlerine başlamışlardır. Bahsi geçen dönemde Yassıada Okul Kumandanı Yarbay Tevfik Kınay, sınıflar hocası ise Yüzbaşı Ahmet Mirasyedi'dir.³⁹ 27 Mayıs'tan 18 ay önce Yassıada'ya tayin edilen Mirasyedi, darbe sonrasında sınıf subaylığı yaptığı Deniz Yedek Subay Okulu ile beraber Heybeliada'ya geçmiştir. Ancak kısa süre sonra yeniden Yassıada'ya çağrılarak yargılamalar sürecinde buradaki dahili hizmetlerin başında bulunduğu bilinmektedir.⁴⁰

2. 1950'li Yıllarda Yassıada'ya Diplomatik Ziyaretler

Demokrat Parti döneminde özellikle askeri tesislerin yapım aşamalarında siyasilerin uğrak yeri olan Yassıada'yı pek çok ülkeden askeri ve siyasi temsilciler sıkça ziyaret etmiştir. 1950'li yıllarda Batı dünyasından misafirlerini de ağırlayan adaya en büyük ilginin ise Ortadoğu'dan olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kronolojik olarak Yassıada'ya gelen heyetleri sıralamak gerekirse ilk karşılaşılan ülke Yugoslavya olacaktır. Ancak onun öncesinde, 7 Kasım 1950 günü ABD Askeri Yardım Heyeti Deniz Grubu Başkanı Tümamiral W. Rees ve beraberindeki subayların Yassıada'daki askeri tesisleri gezmek istediklerini söylemek gerekir. Böyle olmakla beraber Amerikalı heyetin talebi hava şartlarından dolayı mümkün olmamış, Yassıada'ya yanaşamayarak Heybeliada'ya geçmek durumunda kalmışlardır.⁴¹ Yugoslav Askeri Heyeti ise 1 Temmuz 1954'te Gölcük'ten Gaziantep Muhribi ile Yassıada'ya geçmiş, Korgeneral Necati Tacan ve Deniz Eğitim Komutanı Albay İzzet Saltun'la beraber Güverte Sınıf Okulu tesislerinde tetkiklerde bulunmuşlardır. Bu ziyaret esnasında Yassıada Güverte Sınıf Okulları Komutanı Yarbay Adnan Özelçin ve Eğitim Başkanı Binbaşı Nahid Çapaner heyete rehberlik etmişlerdir.⁴² Balkan Paketi kapsamında düşünülmesi gereken bu ziyaretin sonrasında Yassıada'ya gerçekleştirilen ziyaret ise bu defa Ortadoğu'dan olmuştur. Aynı yılın ekim ayında Irak Başbakanı Nuri Said Paşa, Türkiye-Pakistan Paketi'ne Irak'ın da girmesine dair görüşmelerde bulunmak için Türkiye'ye gelmiş ve bu süreçte Yassıada'yı ziyaret etmiştir. Bu gezide 1946'da Irak başbakanlığı yapan Arşad Paşa el-Ömeri, Irak'ın Türkiye Büyükelçisi ve elçilik görevlileri bulunmuş, heyeti ağırlayanlar ise Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes, İşletmeler Vekili Fethi Çelikbaş, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Vekili Prof. Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul Milletvekillerinden Celal Fuad Türkgeldi, Füzuzan Tekil, Amiral Sadık Altuncan, Tevfik

³⁷BCA, 30-11-1-0/274-4-6, (28 Ocak 1959).

³⁸BCA, 30-1-0-0/58-357-8, (00.00.1957).

³⁹"Yeni Deniz Yedek Subayları", *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1960, s. 1.

⁴⁰"Adanın İçti", *Akis*, 7 Kasım 1960, s. 19.

⁴¹"Tümamiral", *Milliyet*, 8 Kasım 1950, s. 5.

⁴²"Yugoslav Askeri Heyeti Gölcük ve Yassıada Tesislerini Gezdi", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1954, s. 7.

Rüştü Aras ile Şükrü Kaya olmuştur. Sakarya Motoru ile Kabataş İskelesi'nden Yassıada'ya gelen ve Deniz Bاندosu tarafından karşılanan heyete ada komutanı harita üzerinden brifing vermiş, ayrıca uçaksavar atışı gerçekleştirilmiştir. Başbakan Nuri Said Paşa tarafından Ada Komutanlığı'nın anı defterine şu satırlar not düşülmüştür:

“Türkiye'yi denizcilikteki eski azametini kavuşturmaya çalışan bu asri müesseseyi ziyaretten büyük bir iftihar duydum. Bir an evvel Türkiye'nin denizcilikte bu yüksek rütbeye çıkmasını can-ı gönülden temenni ederim.”

Heyet, Yassıada'dan sonra Büyüka'da'ya geçmiş, ardından İstanbul'a geri dönmüştür.⁴³ Yassıada'ya 1954 senesinde gelen son yabancı konuk ise ABD'den olmuş, 12 Kasım 1954 tarihinde ABD Müşterek Kurmay Heyetleri Başkanı Oramiral Arthur W. Radford, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nureddin Baransel ile birlikte Yeşilköy Havaalanı'ndan Yassıada Deniz Üssü'ne geçerek incelemelerde bulunmuştur.⁴⁴ Demokrat Parti döneminde Yassıada'ya yapılan en kapsamlı ziyaretin 8 Nisan 1955'te, Ortadoğu ülkelerinin katılımıyla düzenlenen gezi çerçevesinde gerçekleştiği görülmektedir. Buna göre Lübnan Devlet Başkanı Camille Chamoun, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'le beraber 8 Nisan günü Acar Motoru ile Savarona Okul Gemisine geçmiş, kendilerine eşlik eden Devlet Vekili Osman Kapani, Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes, Hariciye Vekili Fuat Köprülü, eski başbakan ve amiral Rauf Orbay, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Orgeneral Nureddin Baransel, kara, hava ve deniz kuvvetleri komutanları Riyaset-i Cumhur Erkanı, Lübnan Ankara Büyükelçisi, Türkiye'nin Beyrut Büyükelçisiyle birlikte önce Heybeliada'ya ulaşılmıştır. Burada kendilerini bekleyen Ortadoğu ülkelerinin büyükelçileri ve elçileri, Afganistan Büyükelçisi, TBMM Heyeti, Lübnan, Irak, Ürdün ve İran Askeri Heyetleri ve ataşemiliterleri, üst düzey komutanlarıyla birlikte Giresun Muhribi'ne geçerek kendileri için Harp Filosu Komutanı Amiral Refet Arnon kumandasında düzenlenen Deniz Tatbikatını izlemişlerdir. Kendilerine bu esnada Donanma Komutanı Koramiral Kemalettin Bozkurt refakat etmiştir. 45 geminin 40 millik sahada gerçekleştirdiği tatbikatın⁴⁵ ardından Yassıada'ya geçilmiştir. Yassıada'da Deniz Eğitim Tesislerini gezen heyete Donanma tarafından çay ikramı yapılmış, Chamoun'a Türk ve Lübnan bayraklarını içeren gümüş bir masa üstü gönderi armağan edilmiştir. Yassıada'da incelemelerde bulunan heyete Lübnan Başbakanı Sami el-Sulh, annesinin Topkapı'daki mezarını ziyaret ettikten sonra İstanbul'dan doğrudan adaya geçerek dahil olmuştur. Heyet, Yassıada'dan akşam saatlerinde Savarona ile İstanbul'a dönmüştür.⁴⁶

Bu geziden yaklaşık iki ay sonra Yassıada'ya gelen yabancı heyet yine Irak'tan olmuş ve böylece Demokrat Parti döneminde Irak adaya üçüncü ziyaretini gerçekleştirmiştir. Bu defa ilk olarak Ankara'ya gelen ve 10 Haziran 1955 itibariyle İstanbul'da bulunan Irak Heyeti, ziyaret kapsamında Yassıada'ya geçmiştir. Irak Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Tümgeneral Refik Arif Kaymakçı ile beraberindeki 15 kişilik askeri heyet, Harp Akademisi, İstihkam Okulu, Heybeliada Deniz Harp Okulu, Deniz Müzesi, Dolmabahçe ve Topkapı Saraylarının yanı sıra 15 Haziran 1955'te Yassıada Deniz Eğitim Tesislerini de gezmiştir.⁴⁷ Irak askeri heyetinin Türkiye'den ayrılmasının üzerinden iki hafta geçmesinin ardından bu defa aynı ülkeden üst düzeyde bir ziyaret gerçek-

⁴³“Irak ile Yaptığımız Görüşmelerin Mevzuu”, *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1954, s. 1-8.

⁴⁴“Amerika Bahriye Vekili Dün Ankara'dan Geldi”, *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1954, s. 6.

⁴⁵Tatbikat basına şu şekilde yansımıştır: “Muhriplerimiz önce Tavşan Adası'nı sancaktan bordalamışlar ve başarılı bir surette bombardıman etmişlerdir. Bundan sonra muhriplerimiz torpido hücumu için teşkilat almışlar ve mevhum konvoy gemilerine kitle halinde torpido hücumları yapmışlardır. Müteakiben uçaksavar atışları yapılmış ve muhriplerimiz denizaltı sahasına girmişlerdir. Üç denizaltımız, prova hattında ilerleyen muhriplerimize su altında torpido atışları yapmış ve bundan sonra muhripler borda nizamında seyir başlayarak denizaltılara mukabil hücumlarda bulunmuşlardır. Bu arada su bombaları atılmış ve arama-tarama gemileri tarafından açılmakta olan bir kanaldan çıkan konvoy gemilerinin yanından 30 mil süratle geçen muhripler saat 16.00'da Yassıada'ya varmışlardır.” Bkz. “Donanma Dün Misafirler Şerefine Tatbikat Yaptı”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1955, s. 7.

⁴⁶“Donanmanın Dünkü Tatbikatı”, *Akşam*, 9 Nisan 1955, s. 1-2; “Donanma Dün Misafirler Şerefine Tatbikat Yaptı”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1955, s. 7.

⁴⁷“Irak Askeri Heyeti Ankara'da”, *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1955, s. 8; “Irak Askeri Heyeti Bu Sabah İzmir'e Gidiyor”, *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1955, s. 3.

leşmiş ve 4 Temmuz 1955 tarihinde Irak Kralı II. Faysal ve Veliaht Abdülillah, Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa ile Şerif Hüseyin Ali, Türkiye ziyaretinin bir bölümünü Yassıada'ya ayırmışlardır. Irak Heyeti, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la beraber Savarona Yatı ile önce Heybeliada'daki, akabinde Yassıada ve Gölcük'teki askeri tesisleri gezmiştir.⁴⁸

1956'nın ilk ayında Türkiye'ye gelen bir diğer yabancı heyet ise Güneydoğu Asya'dan olmuş, Tuğamiral Jit Sandhadut ve Albay Luang M. Jutyudhanavi'nin yer aldığı o dönemki adıyla Siyam (Tayland) Askeri Heyeti, Heybeliada ve Gölcük'ün yanı sıra Yassıada'ya geçerek buradaki Deniz Eğitim Tesislerini incelemiştir.⁴⁹ 1956'nın Mayıs ayında İran Şahı Rıza Pehlevi ve Kraliçe Süreyya Pehlevi Türkiye'ye gelmiş ve bu ziyaretleri sırasında 23 Mayıs günü Yassıada'ya da gitmişlerdir.⁵⁰ Ayrıca Kraliçe Süreyya ve beraberindeki askeri heyette bulunanlar eşleri ile, Çanakkale Denizaltı Gemisiyle dalış yapmışlardır. Cumhurbaşkanı Bayar'ın kızı ve Kütahya Milletvekili Ahmet Gürsoy'un eşi Nilüfer Gürsoy, Tahran Sefiri Orgeneral İzzet Aksalur'un ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Ömer Fikret Belbez'in eşleri, Birinci Denizaltı Filotilla Komodoru Kurmay Albay Kemal Ülgerin ile Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Deniz Kurmay Yarbay Faik Taluy'un refakat ettiği ve Zafer gazetesinden Mehmet Sürenkök'ün de bulunduğu denizaltı, Kınalıada ve Yassıada arasında 15 dakikalık bir dalış yapmış, akabinde Heybeliada'ya demirlemiştir.⁵¹ Aynı senenin 31 Ağustos günü İran'dan yeni bir ziyaret daha gerçekleşmiş ve İran Genel Kurmay Başkanı ile beraberindeki altı subaylık heyet, Orgeneral Nazmi Ataç ve Koramiral Zeki Özak eşliğinde Yassıada'da bulunan deniz tesislerini inceledikten sonra buradan Birinci İnönü denizaltı gemisiyle ayrılmışlardır.⁵²

Yassıada'nın Avrupalı ziyaretçileri ise İtalya'dan gelmiş, 24 Ekim 1958'de İtalyan Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral P. Giralddi ve Tümamiral Aernoon, Tuğamiral Afif Büyüktuğrul ile beraber Yassıada Deniz Eğitim Üssü'nü ziyaret etmişlerdir.⁵³ Demokrat Parti döneminde Yassıada'ya dışarıdan gelen son konuklarsa Afrika ülkesi Sudan'dan olmuş, Sudan Başbakan Yardımcısı ve Başkumandanı General Hasan Beşir Nasır 14 Mayıs 1960 günü adayı gezmiştir. Bu esnada kendisine Kara Kuvvetleri Komutan Vekili Orgeneral Suat Kuyaş, Deniz Eğitim Komutanı Tümamiral İzzet Saltun, Boğazlar, Marmara Komutanı Tümamiral Şeref Kayapınar eşlik etmiştir. Güverte Sınıf Okullarını, Harekat ve Topçu Okullarını, Yedek Subay Okulunu ziyaret eden Nasır'ın incelemeleri sırasında önce jet uçaklarını tahrip etmede kullanılan roket atışları, akabinde top atışları yapılmıştır.⁵⁴ Bu ziyaretin sona ermesinden iki hafta sonra gerçekleşen 27 Mayıs Darbesi ile Demokrat Parti'nin iktidarı sona ermiş ve Demokratlar tutukluluk süreçlerini geçirmek ve yargılanmak üzere Yassıada'ya götürülmüşlerdir. Bu gelişmeyle beraber Yassıada'dan 1950'li yılların denizci ruhu silinerek geçmişe dönüş yaşanmış, eskilerin sürgün yeri olan ada bundan sonraki süreçte darbeye anılır hale gelmiştir.

⁴⁸“Irak Kralı ve Bayar Bu Akşam Geliyorlar”, *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1955, s. 1-6; “Bu Sabahki Atış Tatbikatı”, *Akşam*, 5 Temmuz 1955, s. 2.

⁴⁹“Siyam Askeri Heyeti Gölcük'e Gitti”, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1956, s. 2.

⁵⁰Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, s. 66.

⁵¹Raşit Metel, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1960, s. 126-128.

⁵²Raşit Metel, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, s. 128-129.

⁵³“İtalyan Amiral”, *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1958, s. 1.

⁵⁴“Sudan Başbakan Yardımcısı Deniz Birliklerimizi Ziyaret Etti”, *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1960, s. 1-5.

⁵⁵27 Mayıs'ın ardından Deniz Kuvvetlerinden kimlerin emekli edileceğine MBK içindeki denizci üyeler karar vermiştir. Bkz. Dündar Seyhan, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966, s. 106.

3. Demokrat Parti'nin Son Durağı: Yassıada

Demokrat Parti iktidarının son gününde, 27 Mayıs 1960'ta Yassıada'nın Deniz Üssü Şeref Defterine, bir önceki komutan olup emekliliğe sevk edilen⁵⁵ Güverte Albay Rifat Gençoğlu⁵⁶ tarafından yazılan şu satırlar bir dönemin sona erdiğinin göstergesi olmuştur:

"İNKILAP KARARTMA (3) -27 Mayıs ihtilalinin parolası-

27 Mayıs 1960 Cuma 03.00

*Türk Silahlı Kuvvetlerinin kansız mücadelesiyle fiilen hükümet idaresini ele aldığı gündür."*⁵⁷

Hükümetin idaresinin Milli Birlik Komitesi tarafından ele alındığı 27 Mayıs günü itibariyle, Demokrat Parti döneminin son Kara Kuvvetleri Komutanı olan Orgeneral Cemal Gürsel, askeri yönetimin başına geçmiş ve verdiği emirle Yassıada'nın tarihteki ilk görüntüsüne geri döndürülmesine neden olmuştur. Darbenin ardından Demokrat Partililerin buraya getirilmesi fikrinin ilk kimden çıktığı bilinmemekle birlikte ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü'nün Büyükada'da olduğu bir gün Yassıada'dan söz ettiği ve bunu emir telakki eden Milli Birlikçilerin adayı cezaevine döndürdüğüne dair söylentiler vardır. Örfi İdare Kurmay Başkanı Kurmay Albay Mehmet Emin Aytekin'in Demokrat Partililerin önce Harp Okuluna sevk edilip ardından Yassıada'ya gönderilmelerinin ve Yassıada'nın hapishaneye çevrilmesinin ordunun yetkisinde olmadığından bahisle bu kararı *"politik nitelikte bir tasarruf"* olarak değerlendirmesi de gözlerin İnönü'ye çevrilmesine neden olmaktadır. Milli Birlik Komitesi üyelerinden Harp Okulu Komutanı Tuğgeneral Sıtkı Ulay ise Gürsel'in darbeden sonra bir akşam bazı komutanlarla konuşarak Yassıada'nın tahliye edilip Harp Okulu'ndakilerin buraya naklini teklif ettiğini ve bu teklifin kabul edildiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda Demokratların adaya nakil sorumluluğu, yine komiteden Genelkurmay Başkanlığı Muhafız Taburu Komutanı Piyade Binbaşı Fazıl Akkoyunlu'ya verilmiştir.⁵⁸

Yargılanmak üzere buraya getirilenler arasında olan ve Tahkikat Komisyonu'ndaki görevi nedeniyle idam cezası verilenler arasında yer alan Nusret Kirişçiöğlu ise Yassıada'nın seçilme nedenini adanın tamamen askeri garnizon olmasına bağlarken adada halkın yaşamamasının ve herkesin kolaylıkla giriş çıkış yapamayacak olmasının da bu karar üzerinde etkili olduğundan söz etmiştir. Ayrıca Demokratların getirileceği yerin darbeden önce belirlendiğine dikkat çeken Kirişçiöğlu'na göre Yarbay Tarık Güryay'ın 27 Mayıs günü öğle saatlerinde Gürsel tarafından Yassıada'ya görevlendirilmesi⁵⁹ bunun göstergesidir. Güryay'ın darbeye bağlantısı, İzmir'den beri Gürsel'le devam eden tanışıklığın Ankara'daki yansımalarında aranmalıdır. Nitekim darbeye dair konuşmaları Gürsel'in Kara Kuvvetleri Komutanlığı süresince defaten yaptıklarını ve darbe öncesinde İzmir'e kendisini uğurlayanlar arasında bulunduğunu söyleyen Tarık Güryay, 22 Mayıs'ta Kurmay Albay Ekrem Acuner'le planladıkları gibi 26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece saat 24.00'te Polatlı'dan emrindeki 150 subay, 250 er ve 45 kamyonla Ankara'ya gelmiştir. *"Darbenin en büyük hazır kuvvetinin*

⁵⁶Gençoğlu 3 Ağustos 1960'ta Gölcük Üs Kumandan Vekilliğine tayin olunmuştur. Bkz. "235 General ve Amiral Emekliye Sevk Edildi", *Cumhuriyet*, 1960, s. 1-5.

⁵⁷"Adanın İçi", *Akis*, 7 Kasım 1960, s. 17.

⁵⁸Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Yayınları, İstanbul 1968, s. 131. Rasim Ekşi, *Yassıada Çılgılığı, 27 Mayıs Darbesi ve İdam Edilen Hasan Polatkan'ın Savunması*, Kızıllema Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 63. Mehmet Emin Aytekin, *İhtilal Çıkmazı*, Dünya Matbaası, İstanbul, 1967, s. 110.

⁵⁹"Gürsel ile Güryay, 1944'ten beri tanışmaktaydılar. Şimdiki Devlet ve Hükümet Başkanı ve Millî Birlik Komitesi Başkanı o yıl Albay rütbesiyle İzmir'de Alay Komutanıyken, Güryay emrinde Topçu Bataryası Komutanıydı. 1944'ten sonra Gürsel ile sevdiği ve sonsuz itimat ettiği Güryay arasındaki irtibat asla kaybolmamıştı." Bkz. "Adanın İçi", *Akis*, 7 Kasım 1960, s. 16. Güryay da anılarında bu tanışmayı anlatmış ve yüzbaşı rütbesinde 12. Kolordu Topçu Alayının 2. Batarya Komutanlığı'na tayin edildiği gün, yine kendisiyle aynı tarihte Alay Komutanlığına atanan Albay Gürsel'le tanıştığından bahsetmiştir. Bkz. Tarık Güryay, *Bir İktidar Yargılanıyor*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1971, s. 14-15. Gürsel ile Güryay'ın İzmir'de başlayan samimiyeti, Erzurum'da kendisinin Ordu Emir Subaylığı, Gürsel'in de 18. Kolordu Komutanlığı görevleri esnasında ve akabinde Ankara'da Gürsel'in Kara Kuvvetleri Komutanı, Güryay'ın Polatlı Topçu Okulu Subay Tabur Komutanı olması sürecinde de devam etmiştir. Bkz. Tarık Güryay, *Bir İktidar Yargılanıyor*, s. 17-19.

kumandanı" olduğunu söyleyen Topçu Yarbay Tarık Güryay, darbe sonrası kendisine verilen ilk görevin Harp Okulu'nun güvenliğini sağlamak olduğunu, ayrıca Adnan Menderes'i Güvercinlik Askeri Hava Alanından getiren ekipte yer aldığını ve nihayetinde Gürsel'in emriyle Yassıada Garnizon Komutanlığına getirildiğini anılarında anlatmaktadır. Güryay bu göreve getirilme haberini 27 Mayıs günü akşamüzeri Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Korgeneral Muzaffer Alankuş'tan almış ve emrindeki kuvvetleri Polatlı'ya götürüp orayla ilişkisini kestikten sonraki gün Gürsel'le görüşmüştür.⁶⁰ 28 Mayıs Cumartesi günü öğle vakti Genelkurmay Başkanlığında Orgeneral Cemal Gürsel'in yanına giden Güryay'a görevini söyleyen Gürsel, ilk satırları şu şekilde olan uzun bir konuşma yapmıştır:

*"Seni Yassıada Komutanlığına tayin ettim. Bundan sonra Serendip Adası gibi, Saint-Helene Adası gibi dünyanın unutulmaz birer ün kazanmış adaları arasına bizim Yassıada'mız da katılacak. Onun ileride yazılacak tarihi içinde senin adın da geçecek. O ismi tarihe şerefle yazdırabilecek genç, güçlü ve liyakatli bir kumandan düşünürken aklıma önce sen geldin..."*⁶¹

Tarık Güryay'ın anılarından hareketle Sıtkı Ulay'ın belirttiği gibi darbeden sonraki bir akşam toplantısında Gürsel'in Yassıada'yı önermesi gerçekçi durmamaktadır.⁶² Daha açık ifadeyle tutukluların adaya sevki konusunun daha önceden kararlaştırıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Demokrat Parti'den Samet Ağaoğlu'nun 27 Mayıs'tan kısa süre önce Yassıada'da ana projede yer almayan yeni koşulların yapılması için Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'in yazılı emrinin olduğuna dikkat çekmesi, bu görüşü desteklemektedir.⁶³ Elbette bu bilgi Yassıada'nın Demokrat Parti'nin son durağı olacağıyla ilgili daha önceden planlama yapıldığına bir işaret olarak kabul edilebilse de teyide muhtaç olduğu muhakkaktır. Zira Demokratların özellikle 27 Mayıs sonrasında Ethem Menderes'e bakış açısı ortadadır ve Ağaoğlu'nun satırlarının sorgulanması gerekmektedir. Ancak Milli Savunma Bakanının Kara Emir Subayı olan ve Milli Birlik Komitesi üyeleri arasında yer alan Kurmay Albay Adnan Çelikoğlu'nun Ethem Menderes'le ilgili anlattıkları kayda değerdir. Çelikoğlu, Menderes'in ne kendisiyle ne de Hava Emir Subayı Yüzbaşı Turgut Yazgan'la değil, özellikle Başyaveri olan Deniz Emir Subayı Albay Hüsnü Heper'le işlerini yürüttüğünü, bu durumu ikisinin de garipsediğini söylemektedir. Ayrıca bakanın, Orgeneral Necati Tacan'ın vefatı üzerine Kara Kuvvetleri Komutanlığına Orgeneral Cemal Gürsel'in gelmesi için ısrarcı olduğundan bahseden Çelikoğlu'na göre daha kıdemli olan ve hükümetin uygun bulduğu Orgeneral Fazıl Bilge'nin yerine Gürsel'in gelmesi Ethem Menderes'in bir başarısıdır. Dahası Gürsel'in orgeneralliğinde Ethem Menderes'in yanı sıra Şemi Ergin'in⁶⁴ rolü olduğu yine dönemin konuşulan konuları arasında yerini almıştır.⁶⁵

Tutukluların Yassıada'ya getirilmesi konusunun ne zaman kararlaştırıldığına dair daha farklı söylemlerle karşılaşılan 27 Mayıs sonrasındaki günlerde muhalif yayın organı Akis dergisinin 7 Kasım 1960 tarihli sayısında ise şu cümlelere yer verilmiştir:

"Yüzkarası bir devrin mesullerinin hesap verecekleri yer olarak seçilmesinden sonra Yassıada'da devkârî tâdiller yapılması gerekti. Cemal Gürsel daha ilk gün, İzmir'den Ankara'ya gelirken uçakta düşükler için

⁶⁰Tarık Güryay, *Bir İktidar Yargılanıyor*, s. 19-38.

⁶¹Tarık Güryay, *Bir İktidar Yargılanıyor*, s. 44.

⁶²Nusret Kirişçiöğlu, *Yassıada Kumandanına Cevap*, Baha Matbaası, İstanbul, 1971, s. 36.

⁶³Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes-İpin Gölgesindeki Günler*, s. 128.

⁶⁴Komitenin önemli isimlerinden Kurmay Albay Sami Küçük, kurdukları örgütün ilk lideri olan Orgeneral Necati Tacan'ın ölümü sonrasında Kara Kuvvetleri Komutanlığına getirilen Gürsel'in örgüte kazandırılmasında Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş'ın rol oynadığına değinmektedir. Bkz. Sami Küçük, *Rumeli'den 27 Mayıs'a İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekatı*, Mikado Yayınları, İstanbul 2008, s. 84.

⁶⁵Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*, haz. Ergin Konuksever, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 95-99. Tarık Güryay, Şemi Ergin'in 28 Mayıs günü Cemal Gürsel'i arayarak darbeyi takdir ettiğini ve onayladığını söylemektedir. Bkz. Tarık Güryay, *Bir İktidar Yargılanıyor*, s. 39.

Yassıada'nın hazırlatılmasını emretmişti. Evvelâ adı geçen okullar Heybeliada ve diğer üslere naklolundu. Arkasından, alafranga yüz numaralı yeni binalarından, mevcutlara ilâveten meydana getirilen 400 tonluk tatlı su sarnıcına ve helikopter alanına kadar çeşitli tesislerin inşasına geçildi. Kısacası, Yassıada'nın kusursuz bir hesap verme mahalli haline getirilmesi takriben 2.5 milyon liranın sarfını gerektirdi.”⁶⁶

Akis'in bu cümlelerine dayanarak Orgeneral Gürsel'in İzmir'den geldiği 27 Mayıs günü, Yassıada'nın hazırlatılmasını istediği bilinmektedir. Ancak yukarıdaki sayfalarda izah edildiği gibi darbenin ilk gününde bu kararın verilip hemen değişikliklerin yapılivermesi gerçekçi görünmemektedir. Akis'e benzer bir yazımı Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar da yapmış; Gürsel'in İzmir'den gelip komitenin başına geçtiğinde gerçekleştirdiği konuşmasında “Yassıada'yı boşaltalım, nezaret altına alınıp yargılanacakları oraya götürelim” dediğini aktarmışlardır. Aynı şekilde Muzafer Özdağ, Gürsel'in henüz uçaktayken Binbaşı Avni Elevli'ye yazdırdığı ilk emirler arasında Yassıada'nın hemen boşaltılarak tutukluların buraya yollanmasının olduğunu belirtmektedir. Bu ifadelerden hareketle genel olarak Gürsel'in 27 Mayıs'taki emri üzerine adadaki öğrencilerin nakline ve binaların tutuklular için hazırlanmasına başladığını söylemek mümkündür.⁶⁷ Ancak bu emrin akabinde adada yukarıda geçen değişikliklerin yapıliverdiğini söylemek doğru olmayacaktır. Daha net bir ifadeyle hazırlıkların daha öncesinden başlamış olma ihtimali düşük değildir. Nitekim Tarık Güryay, 28 Mayıs akşamı Birinci Orduya gittiğinde Orgeneral Fahri Özdilek'in masasına Yassıada haritasını sermiş bir şekilde kendisini beklediğini, odada Kurmay Albay Burhan Hünoğlu ile Ordu Kurmay Başkanının bulunduğunu söylemektedir. Hünoğlu'nun 28 Mayıs'ı tamamen adada incelemeler yaprak geçirdiğinden bahseden Güryay, o gece kendisinin de Yassıada'ya giderek iki saat kaldığına, 29 Mayıs sabahı adayı ikinci defa gezdiğine ve yapılmakta olan hazırlıkları denetlediğine anılarında yer vermiştir. Güryay, Deniz Kuvvetleri teknisyenleriyle PTT uzmanlarının kısa süre içinde Yassıada'nın dünyayla temasını sağladığına dikkat çekmiştir.⁶⁸ Nadir Nadi ise 1 Eylül 1960'taki yazısında Yassıada'da hazırlıkların hiç durmadan devam ettiğinden, mahkeme salonunun halen dizaynının sürdüğünden, duruşmaların gazetelere yetiştirilebilmesi amacıyla telefon ve telgraf hatlarının genişletildiğinden söz etmiştir.⁶⁹

Binbaşı Osman Nuri Gündes'in anılarındaki satırlar tutuklular için Yassıada'nın cezaevi olarak hazırlandığı ve cezaevi tesisleri bitene değin kendilerinin Kara Harp Okulunda tutuldukları yönündedir.⁷⁰ Kara Harp Okulu'ndaki sürecin çok uzun olmadığı düşünülecek olursa adadaki hazırlıkların daha önceden başlatıldığı, dolayısıyla Yassıada'nın cezaevine dönüştürülmesi planının bilinenden daha eskiye dayandığı söylenebilir. Kaldı ki makalenin birinci bölümünde izah edildiği üzere ulaşımın zorluğu, her mevsimde lodos ve poyrazın mevcudiyeti inşaat malzemelerinin adaya naklini engellemektedir. Dolayısıyla Akis'te yazıldığı üzere adanın “kusursuz bir hesap verme mahali” haline getirildiği söylemi gerçekçi durmamaktadır ya da bunun için ayrılan zaman bilinenden daha uzundur. Öyle ise darbe içerisinde neredeyse hiç anılmayan Deniz Kuvvetlerine ait bir adada bu kadar kısa süre içerisinde konuşlanmanın ve Deniz Kuvvetlerinin vasıtalarıyla adaya tutukluları sevk etmenin, yine buradaki Denizci öğrencileri hemen nakledebilmenin ilginç olduğunu belirtmek gerekir. Her ne kadar Kurmay Albay Sami Küçük'ün anılarında yazdığı üzere 27 Mayıs'ta pek rolü olmayan, dolayısıyla örgüt içinde hücresi bulunmayan Deniz Kuvvetlerini darbe sonrasında yok saymamak adına iki Deniz subayının⁷¹ komiteye alınması İstanbul Grubu'ndan rica edilmişse de bu açıklama, adaya yönelik

⁶⁶“Adanın İçi”, *Akis*, 7 Kasım 1960, s. 16.

⁶⁷Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İçyüzü*, Uygun Yayınevi, İstanbul, 1965, s. 302. Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2004, s. 234-235.

⁶⁸Tarık Güryay, *Bir İktidar Yargılanıyor*, s. 45-46, 59.

⁶⁹Nadir Nadi, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Sinan Yayınları, İstanbul, 1971, s. 31.

⁷⁰Osman Nuri Gündes, *İhtilallerin ve Anarşinin Yakın Tanığı*, VPA Grup Basım Yayım, İstanbul, 2010, s. 57.

⁷¹Komitelerde yer alan Deniz subayları Hasan Münir Köseoğlu ve Mehmet Selahattin Özgür'dür. Köseoğlu 13 Kasım 1960'a, Özgür ise 25 Ekim 1961'e kadar komitede görev almıştır. Köseoğlu 14'ler içinde yer alırken Özgür Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyeliğinde bulunmuştur. Fakat bazı kaynaklarda

planların izahı için yeterli değildir.⁷² Denizcilere ait bir yerleşkede ki bu yerleşkenin bir ada konumunda bulunduğu göz ardı edilmemeli, yapılacak hazırlıkların iki denizciyi yanlarına alarak gerçekleştirilebilmesi çok inandırıcı gelmemektedir. O halde genel olarak Karacılarla Havacılar üzerinden anlatımı yapılan 27 Mayıs'ın okumalarında çok göz önüne çıkmayan Denizciler için detaylı taramaların yapılmasının elzem olduğu görülmektedir.

Denizcilerin 27 Mayıs günlerindeki hareketliliğine dair yapılan bir incelemede karşılaşılan ilk bilgilerden birisini Kurmay Albay Emin Aytekin'in anılarında görmek mümkün. Zira Aytekin, 28 Mayıs sabahı Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'ın odasına girdiğinde üç kuvvet komutanının orada oturduğunu gördüğünü söylemektedir.⁷³ Tarık Güryay da aynı gün öğleden sonra Orgeneral Gürsel'in odasında bulunanlar arasında Oramiral Fahri Korutürk'ün adını vermektedir.⁷⁴ Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı olan ve 22 Haziran 1960'ta Moskova Büyükelçiliğine atanana kadar bu görevde kalan Oramiral Fahri Korutürk'ün⁷⁵ 27 Mayıs'la ilişkisine dair net bir bilgi bulunmamakla beraber Yassıada'nın bu süreçteki rolünden bağımsız olduğunu düşünmek doğru olmayacaktır. Kaldı ki bu denli mühim bir dönemde önce Dışişleri Bakanlığına uygun görülmesi, fakat Selim Sarper'in bu teklifi kabul etmesiyle Moskova'ya gönderilmesi sıradan bir gelişme olmayabilir. Türkiye, Soğuk Savaş'ın süper güçlerinden SSCB'ye bir oramiral görevlendirirken aynı günlerde Washington'daki askeri temsilcimiz de Koramiral Aziz Ulusan'dır. Üstelik Ulusan'ı Washington Büyükelçisi yapmak için Kurmay Albay Dünder Seyhan fazlasıyla uğraşmış, ancak başarılı olamamıştır.⁷⁶ Korutürk'ün tayininde ise her ne kadar Hikmet Özdemir "*iki yabancı dili çok iyi derecede kullanabilmesinin*"⁷⁷ tesirine değinse de bu kriterin ana belirleyici olması çok gerçekçi durmamaktadır. İlâveten darbeye müteakip ABD ile yapılan 31 Aralık 1960 tarihli "*Türk Sahillerinde Oşinografik Araştırmalar Hakkında Mukavele*" ile Türk sahillerinde inceleme yapma ve denizaltı varlıklarımızla ilgili bilgi edinme hakkı ABD'ye verilmiştir. Elbette bu dönemde ABD ile sadece denizcilik hususunda bir takım temaslarda bulunulmamıştır. Örneğin 13 Haziran 1961'de Ankara'daki Milli Savunma Bakanlığına ait arazi Amerikan Askeri Yardım Kuruluşuna devredilmiş, 11 Temmuz 1961'de İncirlik'ten kalkacak Amerikan uçaklarının Eskişehir merkezli yapacakları foto uçuşlarla ilgili protokol imzalanmıştır.⁷⁸ Türkiye için tehlikeli olduğu aşikar olan bu gelişmelerden ayrı darbenin öncesinde NATO Güneydoğu Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı Oramiral Brown'ın Türkiye'ye geldiği ve Harekat Daire Başkanı Kurmay Albay Turgut Sunalp ile Çanakkale'de temasta bulunduğu halde bundan hükümetin haberdar edilmediğiyle ilgili bir durum da söz konusudur. Askerin başına buyruk bir tavır içinde bulunmasına yönelik bu gelişme, Genelkurmay İstihbarat Başkanı Tümamiral Tevfik Sargut ile Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes arasında gerginliğe yol açmış, Menderes'e gereken açıklamayı Sunalp'in yardımcısı Kurmay Yarbay Sezai Okan yapmıştır.⁷⁹ 27 Mayıs'a giden yolda tüm kuvvet komutanlıkları içerisinde durumdan haberdar olanların varlığını kabul ederken 20 ve 21 Mayıs'ta Ankara'da Harp Okulu öğrencilerinin eylemlerinden⁸⁰

komitedeki Denizcilerle ilgili olarak ve 3. Zırhlı Tugay Piyade Tabur Komutanı Deniz Kurmay Binbaşı Şükran Özkaya ile Deniz Kıdemli Yüzbaşı Rifat Baykal temelinde farklı bilgiler verildiği görülmektedir. Bkz. *TBMM Albümü (1920-2010)*, C. 4, ed. Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, TBMM Yayınları, Ankara, 2010, s. 1630, 1701; Vecdi Çıracıoğlu, *27 Mayıs Milli Birlik Komitesi Üyesi 14'lerden Kurmay Yarbay Mustafa Kaplan'ın Devrim Anıları*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 213-214.

⁷²Sami Küçük, *Rumeli'den 27 Mayıs'a İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekatı*, s. 108; Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına*, s. 132.

⁷³Aytekin, *İhtilal Çıkmazı*, s. 64. Aytekin, 27 Mayıs sabahı İsmet İnönü ile arasında geçen konuşmada İnönü'nün kendisine ihtilalin başında kimin bulunduğunu sorduğunda Genelkurmay İkinci Başkanı Korgeneral Cevdet Sunay'ın adını verdiğini söylemektedir. Bkz. Aytekin, *İhtilal Çıkmazı*, 52.

⁷⁴Tarık Güryay, *Bir İktidar Yargılanıyor*, s. 38.

⁷⁵BCA, 30-18-1-2/153-58-18 (16 Ekim 1959); BCA, 30-18-1-2/155-4-18, (27 Haziran 1960).

⁷⁶Dünder Seyhan, *Gölgedeki Adam*, s. 74-75.

⁷⁷Hikmet Özdemir, *Fahri S. Korutürk*, Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, Ankara, 2006, s. 47.

⁷⁸Cüneyt Arcayürek, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1984, s. 114-118.

⁷⁹Osman Nuri Gündeş, *İhtilallerin ve Anarşinin Yakın Tanığı*, s. 31-32.

⁸⁰Ayrıntılı bilgi için bkz. Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına*, s. 73-82.

hareketle Denizci öğrencilerin bu süreçte neler yaptıkları sorusu akla gelmelidir. En azından gelişmelerden haberleri var mıydı sorusuna cevap aradığımızda o dönemin öğrencilerinden ve 2003-2005 arası Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak görev yapan Oramiral Özden Örnek'in şu satırları görülecektir:

“Deniz Harp Okulu öğrencileri; ‘eğer Kara Harp Okulu öğrencileri bu işi yaptılarsa neden bizlere haber verilmedi?’ diye önlerine gelen subayları sorgulamaya başlamışlardı. Bir ara yan bahçede toplandılar ve kendi aralarında konuştular. Onları dağıtmak isteyen subaylara da ‘yuh’ çektiler. Bu inanamayacağımız bir olaydı. İhtilalin ilk meyvesini görmeye başlamıştık, ayaklar baş olmuştu.”⁸¹

Örnek'in cümlelerinden yola çıkarak Deniz Harp Okulu öğrencilerinin darbeden haberinin olmadığı düşünülecek olsa dahi 27 Mayıs gecesinde İstanbul'daki birliklerin faaliyetlerine dair planın *“Harp Akademileri”* başlıklı 5'nci kısmında Hava ve Kara Harp Akademileriyle beraber Deniz Harp Akademisi öğrencilerine de yer verilmiştir. Buna göre Deniz Harbiyeliler, Güverte Sınıfından Deniz Kurmay Binbaşı Münir Köseoğlu⁸² ile beraber 03.00 itibarıyla Örfi İdare Karargahı'nda görev almışlardır. Bu planın *“Anadolu Yakası”* başlıklı 6'ncı kısmında ise Deniz Harp Akademisi subaylarından Makine Sınıfından Deniz Binbaşı Selahattin Özgür'ün adı geçmektedir.⁸³

Yassıada'ya Demokrat Partililerin getirilmesine ne zaman ve kim tarafından karar verildiği sorularından ayrı, kaynaklarda hangi tarihlerde ve sırayla getirildiklerine dair de farklı bilgiler bulunmaktadır. Örneğin İpekçi ve Coşar, Demokratların Mayıs ayı sonunda başlayan sevklerinin⁸⁴ 17 Haziran gecesine kadar sürdüğünü, kafieler halinde yapılan bu sevklerde en sona Celal Bayar'ın, Adnan Menderes'in ve yüksek rütbeli subayların kaldığını belirtmekte,⁸⁵ ilk gidişler için tam bir tarih vermemektedir. Ağaoğlu'nun anılarında ise Ankara'dan en son gönderilen, 17 Haziran'ı 18 Haziran'a bağlayan gece hareket eden kafilede kendisinin olduğu bilgisi vardır.⁸⁶ 30 Mayıs 1960⁸⁷ tarihli Cumhuriyet'te Bayar ve hükümet üyelerinin Yassıada'ya nakledildiğine dair söylentilerin çıktığı ama buna yönelik bir açıklama yapılmadığı yazılırken aynı gazetenin 4 Haziran günkü baskısında 29 Mayıs 1960 Pazar gecesini saat 03.30'da iki avcı botu refakatinde Beykoz Vapuruyla adaya götürülen Demokratların ellişer kişilik gruplara ayrılıp yatakhanelere yerleştirildiği, 1 Haziran Çarşamba gecesini de 19 kişilik ikinci kafilenin buraya getirildiği bildirilmiştir.⁸⁸ Kurmay Yarbay Mustafa Kaplan ise Harp Okulu'nun mağduriyetini ortadan kaldırmak amacıyla Yassıada'daki Deniz Kuvvetlerine ait pek çok okulun nezarethaneye çevrildiğini ve ilk kafilenin 1 Haziran gecesini Etimesgut Hava Alanından Yeşilköy Askeri Hava Alanına oradan da Yeşilyurt İskelesinden adaya gönderildiğini söylemiş, Yassıada'nın

⁸¹Yaşar Ertürk, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Darbe Sürecinde Silahlı Kuvvetler İçindeki Bölünme ve Rekabet”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 134, S. 264, Mayıs-Haziran 2023, s. 21.

⁸²14'lerden olan Deniz Kurmay Albay Köseoğlu, Stockholm'e gönderilmiştir. Köseoğlu, Albay Alparslan Türkeş'le yaptığı bir telefon görüşmesinden kaynaklanan yanlış anlaşılma nedeniyle gönderildiğini söylemektedir. Gündüş, anılarında Fahri Korutürk'ün kendisinden Deniz Kuvvetleri Genel Sekreteri Albay Şemsi Bargut ve Deniz Kuvvetleri Protokol Şube Müdürü Albay Fethi Gürel'in neden emekliliğe sevk edildiklerini Köseoğlu'ndan öğrenmesini istediğini yazmıştır. Fethi Albay'ın Korutürk'le uzaktan akrabalığı bulunmaktadır. Bkz. Osman Nuri Gündüş, *İhtilallerin ve Anarşinin Yakın Tanığı*, s. 48-51.

⁸³Orhan Erkanlı, *Askeri Demokrasi 1960-1980*, Güneş Yayınları, İstanbul 1987, s. 47-48; Fahri Çoker, *Deniz Harp Okulumuz*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2013, s. II-131, II-135.

⁸⁴Tarık Güryay, adaya sevkini gerçekleştiren Boğazlar ve Marmara Denizi Kumandanlığı'nın getirilen Demokratları “paket” olarak bildirdiklerini, kendilerinin ise “balık” parolasını kullandıklarını söylemektedir. Bkz. Tarık Güryay, *Bir İktidar Yargılanıyor*, s. 53-54.

⁸⁵Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İçyüzü*, s. 302-305.

⁸⁶Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes*, s. 165.

⁸⁷30 Mayıs 1960 tarihli The Times'da da Demokrat Partililerin kısa süre içinde Yassıada'ya götürüleceğine dair haber şu şekilde verilmiştir: “Eski hükümet üyelerinin kısa bir süre sonra içinde hiçbir bina bulunmayan, yalnızca deniz tesislerinin bulunduğu, bir nevi Türk St. Helena'sı olan İstanbul yakınındaki, Marmara Denizi'ndeki Yassı Adası'na götürülebileceğine dair doğrulanmamış raporlar var.” St. Helena, Yassıada gibi sürgün yeri olarak anılan, Atlas Okyanusu'nda bir adadır. Bkz. “Wives Detained”, *The Times*, 30 Mayıs 1960, s. 12.

⁸⁸“Ankara'da Dolaşan Şayialar”, *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1960, s. 5; “Yassıada'ya Götürülen Sabıklar Karaborsadan İlaç Teminini İstiyorlar”, *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1960, s. 5.

böylece “Cumhuriyet’in ilk resmi hapishanesi” olduğuna vurgu yapmıştır.⁸⁹ Bir diğer tarih, Akis’te verilen haberden öğrenilmektedir. Buna göre dergide “Hürriyet Şehitleri” cenaze töreninin önceki gecesinde Bayar ve Menderes’in Yassıada’ya gönderildiği yazılmıştır ki bu 9 Haziran’ı 10 Haziran’a bağlayan geceye tekabül etmektedir. Bu haber, eş zamanlı gazetelerdeki yayınlarla da desteklenmiştir.⁹⁰ Söz konusu tarih, Yassıada Komutanı Güray’ın defterine aldığı notlarla uyumludur. Güray, 1 Haziran 1960-29 Temmuz 1961 tarihleri arasında adaya gelen kafilelere dair yazdığı cümleler içinde Bayar ile Menderes’in 10 Haziran 1960’ta saat 01.30’da adaya getirildiği bilgisini vermektedir.⁹¹

Yassıada’nın 27 Mayıs sürecindeki vaziyetine dair birbirinden farklı bilgilerin olduğu cümlesini unutmada, Adalar Kaymakamlığı sınırlarındaki adanın askeri öğrencilerinin buradan nakledilerek binalarının Demokrat Partililerin tutuklu kalması için hazırlandığı, Mayıs ayı sonu itibarıyla Harp Okulu’ndan adaya tutuklu nakillerinin başladığı konularında hemfikir olmak gerekir.⁹² Bu süreç boyunca, eskinin sürgün yeri, o günlerin cezaevi Yassıada’nın Deniz Kuvvetlerinin hücumbotları tarafından aralıksız gözlem altında tutulduğu bilinmektedir.⁹³ Ayrıca 3 Haziran tarihinden başlayarak adadaki 150 rakımlı tepe merkez olmak kaydıyla üç mil yarı çapındaki daire Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Seyir ve Hidrografi Dairesi Başkanlığı tarafından birinci yasaklı bölge ilan edilmiş, burası ve Yassıada ile Burgazada arasındaki alanda seyir, demirleme ve avlanma yasaklanmıştır.⁹⁴ Yüksek Adalet Divanı Savcılığı emrinde görevli Maliye Hesap Uzmanı Nejat Gülen anılarında adaya çıkıldığında iskeleden itibaren “ellerinde tomsonlar, beyaz elbiseli Bahriye askerlerinin yolun iki yanına dizilmiş” halde hazır durduğunu ancak duruşmaların olmadığı günlerde bu Denizcilerin yerini Karacı erlerin aldığını yazmış ve eklemiştir:

“Tarık Güray güvendiği karacı birliklerden bir nevi gardiyan teşkilatı kurmuş, denizcilere pek itibar etmemişti. Denizcilere sadece kara ile irtibat sağlanıyor, bir küçük gemi sürekli Ada’nın çevresinde devriye geziyor, hiçbir vasıtanın Ada’ya yaklaşmasına izin verilmiyordu... Tarık Güray’ın özel komandoları, Ada’nın gerçek muhafızları. Ada’ya yaklaşan martıları bile vuracaklar neredeyse. Ada sessiz ve korkunç bir hapishane...”⁹⁵

Yassıada’da Bizans döneminden kalan mahzenler sanıkların cezalandırılması maksatlı kullanılırken⁹⁶ Demokrat Parti döneminde inşa edilen spor salonunun mahkeme salonuna dönüştürülmesi ile davaların görüldüğü bilinmektedir.⁹⁷ Adanın 1950’lerde yeni yüzüne kavuşması ve Deniz Kuvvetleriyle beraber anılmasının sağlanmasında en çok çaba sarf eden isim kuşkusuz Korutürk’ten önceki Deniz Kuvvetleri Komutanı olan Oramiral Sadık Altuncan’dı ve 11’nci Dönemde Demokrat Parti Giresun Milletvekiliği yapan Altuncan, diğer tutuklular gibi Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’na bağlı “eğitim ünitesi” olan Yassıada’ya sevk edilmişti.⁹⁸ Konuyla ilgili olarak Altuncan’ın tutukluluğunun başında Yassıada’da yazdığı ve basına yansıyan mektubunun şu satırları dikkate değerdir: “Sıhhatim pahasına yaptığım, mücadele ile inşa ettirdiğim

⁸⁹Vecdi Çıracıoğlu, 27 Mayıs Milli Birlik Komitesi Üyesi 14’lerden Kurmay Yarbay Mustafa Kaplan’ın Devrim Anıları, s. 198.

⁹⁰“Ada Sefası”, Akis, 16 Haziran 1960, s. 12-13; “Bayar ve Menderes Dün Harbiye’den Nakledildi”, Akşam, 11 Haziran 1960, s. 2; “Bayar ve Menderes Şehrimize Getirildi”, Cumhuriyet, 11 Haziran 1960, s. 1-5; “Bayar ile Menderes de Yassıada’ya Getirildiler”, Hürriyet, 11 Haziran 1960, s. 1.

⁹¹Tarık Güray, Bir İktidar Yargılanıyor, s. 49-50.

⁹²Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, İhtilalin İçyüzü, s. 302-305; Turhan Dilligil, İmrallı’da Üç Mezar, Dem Yayınları, İstanbul, 1988, s. 55

⁹³“Düzenli Hayat Süren Sabıkların Sıhhi Durumu Gittikçe Düzeliyor”, Cumhuriyet, 21 Haziran 1960, s. 1.

⁹⁴“Denizcilere İlan”, Cumhuriyet, 5 Haziran 1960, s. 4.

⁹⁵Nejat Gülen, Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2005, 135-144.

⁹⁶Rasim Koç, İdam Sehvasındaki Dışışleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2010, s. 275.

⁹⁷Bengi Bezirgan Tanış, “Karanlık Geçmişten Karanlık Mirasa: Yassıada ve Robben Adası’nda Hafıza Mekânlarının İnşası”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, S. 25/2, Nisan 2022, s. 178. Nejat Gülen, Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada, s. 142.

⁹⁸Sinan Demirbilek, Demokrat Partililerin Anılarında Yassıada, Uşak Akademi Kitap Dağıtım Pazarlama Yayınevi, Uşak, 2012, s. 46. Turhan Dilligil, İmrallı’da Üç Mezar, s. 55.

Yassıada tesislerinin hayatımın son günlerinde bana zindan olacağını hiç düşünmemiştim.”⁹⁹ Altuncan kadar diğer Demokrat Partililerin de benzer düşünceler içinde olduğu olasılığı söz konusu olmakla beraber şaşırtıcı olan Tarık Güray’ın da fikirlerinin aynı minvalde olmasıdır. Öyle ki Altuncan için “bomboş bulduğu metruk adayı verimli bir bilim ocağı mertebesine o ulaştırdı” diyen Güray, “adaya çıktığımız zaman elimize kullanmaya elverişli bir medeniyet nimeti olarak hazır geçmiş her ne var idiye, onların istisnasız hepsi de o sevgili Altuncan’ın eseri idi” cümlesini kurmuş ve Sadık Altuncan’ın Demokrat Parti döneminde hiçbir hata yapmadığına değinmiştir. Güray’ın Altuncan’a ait fikirleri ona yönelik tavırlarına da yansımış, Yümnü Üresin ile Sadık Altuncan’ın kalp hastası olmaları dolayısıyla adaya inişlerinde kendilerini karşılayan ekipte doktor bulunmasını emrederken kendileri için özel odalar hazırlatmıştır.¹⁰⁰ Bu tutumu nedeniyle Deniz Yüzbaşı Emel Denizkurt’un tepkisini çektiğini söyleyen Güray, 23 Haziran 1960’ta Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Zeki Özak’tan (görev tarihi: 20 Haziran 1960-19 Haziran 1961)¹⁰¹ ihtar almıştır.¹⁰² Altuncan’la ilgili mahkeme kararına da çok sevindiğini belirten Güray, “Yassıada’nın kurucusu, Yassıada davalarından şerefli bir beraat kararı alarak çıkmıştı” diyerek salonda kararlar açıklanırken kalp krizi geçirebileceği endişesiyle kendisine durumu bir gün öncesinden söylediğini anlatmıştır. Ancak Deniz Kuvvetleri Komutanı Tümamiral Necdet Uran’a¹⁰³ (görev tarihi 20 Haziran 1961-16 Ağustos 1968) aynı haberi müjdeleyen Güray, aldığı tepkiden dolayı üzüldüğünü “arkadaş vefasızlığına mahkum kalan tek insan Adnan Menderes değildi!” sözleriyle ifade etmiştir.¹⁰⁴ Burada hemen eklemek gerekir ki Güray’ın anılarını okuyan herkes, sayfalarda insancıl ve iyi niyetli bir tablo çizildiğini fark edecektir. Kitaptaki satırların doğruluğunun mukayeseli okumalarla ortaya çıkacağı aşikardır. Kaldı ki “Güray’ın anıları” fıkri de kendinden ziyade Milli Birlik Komitesi Genel Sekreteri ve 27 Mayıs sonrasında Hürriyet’in genel müdürü Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı’ya aittir.¹⁰⁵

Milli Birlik Komitesi üyeleri her ne kadar Yassıada’nın olumsuz bir intiba uyandırmaması için çabalasalar da günümüze ulaşan bilgilerin çoğunluğu 27 Mayıs’ın ardından adada yaşananların çok iç açıcı olmadığı yönündedir. Ancak bunun görülmemesi adına oldukça uğraştıkları, Yassıada’daki Demokratların yaşam şartlarının Deniz Harp Okulu öğrencilerinininki ile kıyaslanarak düzenlendiğine dair şu satırlarda da görülmektedir:

“Yaş vasatileri 55 civarında dolaşan sanıkların yaşayışları düzenlenirken, bir Deniz Harp Okulu öğrencisinin tâbi tutulduğu şartlar esas alınmıştır. Ancak, hürriyetlerinin tahdit edilmiş bulunması müstesna, bunların yaşayışları Deniz Harp Okulu öğrencilerinininkinin fevkindedir. Meselâ evkat cetveli, kalkış: saat 7 -Deniz Harp Okulu öğrencilerinden 30 dakika geç-, kahvaltı: 7.30 -Deniz Harp Okulu öğrencisinden gene 30 dakika geç-, öğle yemeği: 12, akşam yemeği: 18.30, yatış: 21.30 şeklinde tanzim edilmiştir. Düşükler yataklarını kendileri yapmakta ve arzu ettikleri zaman uyumaktadırlar. Hepsî, zamanlarının ekseriyetini yatıp uyumakla geçirmektedirler. Sanıkların iaşeleri de Deniz Harp Okulu öğrencilerinin aynıdır¹⁰⁶. Kahvaltıda çay ve reçelin yanında sırasıyla kaşar, beyaz peynir veya Orman Çiftliğinin pastörize tereyağı verilmektedir, öğle yemekleri dört

⁹⁹“16 Sabık Milletvekili Henüz Tevkif Edilmedi”, *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1960, s. 5.

¹⁰⁰Tarık Güray, *Bir İktidar Yargılanıyor*, s. 67-71.

¹⁰¹Koramiral Zeki Özak’ın emekliliğe sevk edilmesi, Silahlı Kuvvetler Birliği’nin 6 Haziran 1961 tarihinde verdikleri ultimatomon ikinci maddesinde yer almaktadır. Bu ultimatomon tüm maddeleri yerine getirilmiştir. Bkz. Dündar Seyhan, *Gölgedeki Adam*, s. 138-139.

¹⁰²Tarık Güray, *Bir İktidar Yargılanıyor*, s. 71-75. Güray’ın aldığı ihtar da Özak’tan ayrı Deniz Binbaşı Vedat Arnas, Deniz Binbaşı Nuri Ergun, Muhafız Tabur Komutanı Piyade Binbaşı Hikmet Ata, Zabıt Katibi Astsubay Metin Karlıdağ’ın imzaları da bulunmaktadır. Bkz. Tarık Güray, *Bir İktidar Yargılanıyor*, s. 76.

¹⁰³Necdet Uran’ın 30 Ağustos 1959 tarihli 1961’de Tümamirallik nasbı 30 Ağustos 1958’e, 30 Ağustos 1961 olan Koramirallik nasbı da 1962’de 30 Ağustos 1960’a çekilmiştir. Bkz. BCA, 30-11-1-0/286-18-1 (6 Temmuz 1961); BCA, 30-11-1-0/294-11-2 (5 Kasım 1962).

¹⁰⁴Tarık Güray, *Bir İktidar Yargılanıyor*, s. 331, 342.

¹⁰⁵Tarık Güray’ın anıları önce Hürriyet gazetesinde yayımlanmıştır. Yassıada’yı Yassıada komutanından anlatma fikrini ortaya atan, Erkanlı, adanın sorumluluğunu uzun bir müddet üzerinde taşımıştır ve Güray’ın yakın arkadaşıdır. Bkz. Cüneyt Arcayürek, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, s. 21.

kaptır: Birincisi et, ikincisi taze veya kuru sebze, üçüncüsü pilav, makarna veya börek, dördüncüsü ise meyve, komposto veya tatlıdır. Akşam yemeği çorba, taze sebze ve kuru sebzeden müteşekkildir, öğle yemeğinin dört kaba çıkarılması, düşüklerin arzuları üzerine olmuştur. Ağır geldiğini ve uyuyamadıklarını ifadeyle, akşam yemeklerinin hafifletilmesini talep etmişlerdir. Yukarıdaki tertip, bir düşüğe ayda 141 liraya mal olmaktadır. Tabii ki düşüklükler, Türkiye'deki bütün mevkıflar gibi yemek bedellerini keselerinden ödemektedirler..."¹⁰⁷

Yukarıdaki satırlar, denizcilerin yetiştirilmesi için oluşturdıkları Yassıada'daki binalarda tutuklu kalan Demokrat Partilileri askeri öğrencilerle kıyaslayan bir anlatımdan ibaret olup 27 Mayıs'ın analizinde istifade edilebilecek özelliğe sahiptir. Ayrıca öğrencilerin kışkırtılmasına yönelik emareleri de barındıran bu satırların darbeyi desteklemeyenlere yönelik yazıldığı hissiyatını uyandırdığı muhakkaktır. Dolayısıyla darbenin ardından tepkilerin doğmasının ve mevcut olanların sona erdirilmesinin planlandığı söylenebilir. Örneğin yargılamaların ardından Yüksek Adalet Divanı kararlarının Deniz Albay Bülent Tarkan başkanlığındaki heyet tarafından dört jetlik bir filo ile Yassıada'dan alınıp Ankara'ya teslim edilmesi sürecinde bile Ankara'da onananların dışındaki idam kararı alanların İmralı'ya götürülmesinin doğurduğu tedirginlikle Tümamiral Necdet Uran, Adnan Menderes'in halen ayrılmadığı Yassıada'ya gelmiştir. Böylece bir nevi ada muhafaza altına alınırken eş zamanlı olarak mahkemenin verdiği kararlara yönelik Ankara'da herhangi bir tepkiyle karşılaşmamak adına Deniz ve Hava Kuvvetleri mensubu askeri personel yeni¹⁰⁸ TBMM binasının çevresinde önlemler almıştır.¹⁰⁹ Sonrasındaki süreçte Samet Ağaoğlu'nun ifade ettiği gibi Yassıada'nın üzerine hiçbir gücün kaldıramayacağı siyah bir örtü serilirken artık ada, muhalif isimlerden Yusuf Ziya Ortaç'ın kelimeleriyle "uzaktan bir mezar kümbeti" görünümüne bürünmüştür.¹¹⁰

27 Mayıs sürecindeki rolüyle Yassıada, denizci kimliğini geride bırakmış ve darbe ile anılmıştır. Her ne kadar yargılamaların ardından yeniden 1970'li yılların sonlarına değin Deniz Kuvvetleri bünyesinde faaliyet gösterse ve 1978'de bu misyonunu tamamlayarak 1993-1995 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin kullanımına açılmışsa da¹¹¹ adanın adı, bugün de dahil 27 Mayıs'tan ayrı düşünülemez. Belki bu olumsuz algıyı silmek gayesiyle, 1995'in sonrasında kendi haline terk edilen Yassıada'nın ismi, 12 Aralık 2013'te alınan kararla "Demokrasi ve Özgürlükler Adası" olmuştur.¹¹² Adanın şu anki görünümünde demokrasi vurgusu sıkça yapılmış ve bu olumsuz algı silinmeye çalışılmıştır ki ada ziyaret edildiğinde bu çaba net bir şekilde görülmektedir. Özellikle 27 Mayıs 2020'de adada açılan "27 Mayıs", "Adnan Menderes" ve "Demokrasi ve Özgürlükler" Müzeleri bunu gösterir mahiyettedir.¹¹³ Öte yandan 1960'tan beri var olan olumsuz algının silinip Yassıada'nın üzerindeki 27 Mayıs izlerinin kaldırılmasının gerekliliği tartışılmalıdır. Kısaca adada demokrasinin ve özgürlüğün kıymetine dikkat çekilmesi yerinde bir karar olmakla beraber adanın isminin değişmesiyle 27 Mayıs okumalarındaki "Yassıada" gerçekliğinin zamanla unutulabileceği endişesi oluşmaktadır. Nihayetinde Türk Siyasi Tarihinde önemli bir yere sahip olan Demokrat Parti'ye yönelik müdahalenin hatırdan kalması için Yassıada isminin yaşatılması tercih edilebilirdi. Kaldı ki 27 Mayıs 1960'ta sadece demokrasi ve siyaset değil; Demokratların uğraşları neticesinde Denizcilerin eğitim yuvası yaptığı

¹⁰⁶Sıtkı Ulay da aynı konuya değinerek sanıkların yemeklerinin Demokrat Parti döneminde Deniz Harp Okulu öğrencilerine yedirilen yemeklerle aynı olduğundan, ayrıca sanıkların yine Demokrat Parti Hükümetinin eğitim gören astsubaylara hazırlattığı koşullarda kaldıklarından bahsetmektedir. Bkz. Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına*, s. 225.

¹⁰⁷"Adanın İçi", *Akıs*, 7 Kasım 1960, s. 15.

¹⁰⁸Demokrat Parti döneminde yaptırılan ancak darbe dolayısıyla taşınması mümkün olmayan üçüncü TBMM binasının kalan çalışmaları kısa sürede tamamlanmış ve ilk olarak Kurucu Meclis tarafından kullanılmıştır. Bkz. Altan Öymen, *Umutlar ve İdamlar 1960-1961*, Doğan Kitap, İstanbul, 2018, s. 366-368.

¹⁰⁹Cüneyt Arcayürek, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, s. 14.

¹¹⁰Mithat Perin, *Menderes'i Kim Astırdı?*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 105-108. Samet Ağaoğlu, *Marmara'da Bir Ada*, 447, 452.

¹¹¹Hamit Emrah Beriş, *Millî İradeye ve Demokrasiye İlk Darbe-27 Mayıs 1960*, TBMM Yayınları, Ankara, 2022, s. 448.

¹¹²"Yer Adının Değiştirilmesine Dair Karar", *Resmî Gazete*, 14 Aralık 2013, S. 28851, s. 4.

¹¹³Hamit Emrah Beriş, *Millî İradeye ve Demokrasiye İlk Darbe-27 Mayıs 1960*, s. 448.

Yassıada da darbe almıştır ve tarihi sürecinde başa dönerek hüznü karakterine yeniden bürünmüştür. Bu hüznü, Demokrat Partili milletvekili, Yassıada tutuklusu Faruk Nafiz Çamlıbel'in satırlarında hissedebilmek mümkündür:

*"Bilmiyor gülmeyi sakinlerinin binde biri
Bir vatan derdi birikmiş bir avuçluk karada
Kuşu hicran getirir, dalgası hüsrana götürür
Mavi bir gözde elem katresidir Yassıada."*¹¹⁴

Sonuç

Makalenin, verilen bilgilerden hareketle vardığı nokta, yazarın da çıkış sorusudur: Halktan gelebilecek tepkileri önlemek amacıyla Demokratların yerleştirildiği Yassıada'da yaşayanların tamamen asker olduğu düşünüldüğünde tüm bu planlamalar Denizcilerden habersiz mi yapılmıştır? Çok bilindiği düşünülen ancak ikilemlerin fazlalığı ile dikkat çeken 27 Mayıs'ın Yassıada'yla yekvücut oluşunun 65'nci sene-i devriyesinde hala yanıtsız soruların bulunması, konuyla ilgili daha çok yazılacak şey olduğunu göstermektedir. Öte yandan bu soruya cevap ararken adanın sürgünle anılan isminin neredeyse tek değişiklik arz ettiği dönemin 1950'li yıllar olduğu görülerek makalenin ilk iki bölümünde bu sürece değinilmiştir. Issız, hayırsız, sürgün yeri gibi etiketlerle anılan ve Marmara'nın "bir avuçluk kara"sı olan Yassıada'nın olumsuz halinin nasıl yok edilmeye çalışıldığını gösteren ilk bölümler 27 Mayıs'a kadar getirilmiş, ardından adanın yeniden "bir elem katrası" haline dönüşümündeki soru işaretleriyle son bölüm yazılmıştır. Kısaca Bizans hakimiyetinde sürgün yeri olarak kullanılan Yassıada, İstanbul'un fethiyle Osmanlı egemenliğine girmiş ve İngiliz Büyükelçi Bulwer'in adayı sahiplenmesine kadar kıymet görmemiştir. Ancak bu dönemin uzun sürmediği ve gerek Hidiv İsmail Paşa sahipliğinde gerekse sonrasındaki yıllarda adanın atıl vaziyette kaldığı bilinmektedir. Yassıada, esas manada İkinci Dünya Savaşı sonrasında adından söz ettirmeye başlamıştır. 1947 itibarıyla askeri denizciliğin gelişmesi adına ve özellikle eğitsel açıdan yatırımların yapılmasına yönelik planların merkezinde yer almış olup bunların adada uygulanması 1950'li yıllarda kendisini göstermiştir. Buradan hareketle 1951'de Deniz Eğitim Komutanlığı teşkilat yapısı değiştirilerek Deniz Yedek Subay Okulu, Deniz Harp Okulu ve Koleji, Yassıada'ya yerleştirilirken yine 1951'de Güverte Sınıf Okulu, 1952'de ise Topçu ve Harekat Okulları adada kurulmuştur. Bu okullara eklenen yapılar neticesinde Yassıada, Deniz Eğitim Tesislerinin ev sahipliğini üstlenmiştir. Demokrat Parti iktidarının sonuna kadar eğitim veren bu okulların yanı sıra Deniz Polis Okulu bünyesindeki de dahil olmak üzere denizcilik temelindeki bir çok kurs burada verilmiştir. 1950'lerde askeri denizcilik açısından öne çıkan Yassıada, bu bağlamda çok sayıda yabancı siyasi ve askeri konuklarını ağırlamış; bu sayede Türkiye, denizcilik eğitimlerinde kendisini ne kadar geliştirdiğini diğer ülkelere gösterebilmiştir. Bu haklı gururun elde edilmesi döneme ait belgelerden görülebileceği üzere çok kolay olmamış, adanın yer şekillerinden ve ikliminden dolayı zor şartlar altında gerçekleştirilen inşaa çalışmaları, 1950'li yıllar boyunca devam edegelmiştir. Öte yandan bu olumsuz gerekçeler sadece tesislerin yapım süreçlerini uzatmamış, maddi olanakları da zorlamıştır. Tüm bunlara rağmen Demokrat Parti döneminde Yassıada'nın görünümü, öncesinde edindiği olumsuz suretten sıyrılarak ada sürgün yeri olmaktan kurtarılmıştır. Bu değişiklik ise 27 Mayıs 1960'a kadar devam edebilmiştir. Söz edilen tarihte yaşanan darbenin ardından Demokrat Partililer Yassıada'ya gönderilerek tutukluluk ve yargılanma dönemlerini burada geçirmişlerdir. Her ne kadar yargılamaların sonrasında adada Deniz Kuvvetlerinin varlığı uzun yıllar devam etmişse de Yassıada'nın uyandırdığı intiba, bu çizgide olamamış ve ilk haline geri dönmüştür. Dolayısıyla Yassıada

¹¹⁴Samet Ağaoğlu, *Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri*, haz. Gülay Sarıçoban, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 127.

denildiğinde akla halen tarihsel etiketiyle uyumlu olarak ve 27 Mayıs bağlamından hareketle hapishane, darbe, Demokrat Parti gelmektedir. Bu algıyı yıkmak gayesiyle son 14 yıldır “*Demokrasi ve Özgürlükler Adası*” olarak adlandırılan ve müze-ada haline getirilen ada, ziyaret edenlerin dikkatini çekecek bir mahiyette demokrasinin ve özgürlüğün kıymetini öne çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. Kurulan müzelerin yanı sıra Demokrat Parti’nin inşa ettiği ve 27 Mayıs sonrasında mahkeme salonuna dönüştürülen spor salonunun aslına uygun olarak mahkeme salonu halinde ve yargılayanlar ile yargılananların bal mumu heykelleriyle dizayn edilmesi de oldukça etkilidir. Bu yapılanmalar ziyaretçilerin o günleri öğrenmeleri ve darbenin olumsuzluğunu hissedebilmeleri açısından takdire şayandır. Öte yandan adanın isminde yapılan değişiklik, toplumda 27 Mayıs’ın zaman içinde daha az hatırlanmasına yol açabileceği endişesini yaratmaktadır. Bu bağlamda 1960 ve 1961 süreçlerinde adada yaşanan olumsuzlukların unutulmaması; siyasete, demokrasiye, hürriyete ve dahi Yassıada’nın 1950’li yıllarda gözle görülür mahiyette iyileştirilmesine vurulan darbenin hatırdan çıkmaması adına, “adanın isminin olduğu gibi yaşatılması tercih edilmeliydi” düşüncesi akıllara gelmektedir. Yanı sıra Yassıada’nın 1950’lerdeki görünümüne kavuşmasında önemli rol oynayan Demokrat Parti döneminin Deniz Kuvvetleri Komutanı ve müteakiben Giresun Milletvekili Oramiral Sadık Altuncan’ın adanın yaşatıldığı ada kütüphanesinin (2024’te gidilen adada kütüphanedeki ismin yanlışlıkla “*Sadık Altıcan*” olarak yazıldığı görülmüştür) kaynak açısından daha geliştirilmesi ve her yıl 27 Mayıs günlerinde, darbenin yıldönümü dolayısıyla burada bir darbe çalıştayını düzenlenmesi yerinde olacaktır. Böylece Yassıada’nın 27 Mayıs’la ilgili gelişmelerindeki mevcut farklı anlatımlara da açıklık getirilecektir. Zira neredeyse herkesin bilgi sahibi olduğunu düşündüğü Yassıada’ya dair tutarsızlıklar, bu doğrultuda bazı soruların doğmasına sebep olmaktadır. Örneğin partililerin kalacağı yerin Yassıada olmasına ne zaman ve kim/ler tarafından karar verilmiştir? Bu kararı Gürsel’in 27 Mayıs günü alıvermiş olması ne kadar doğruyu yansıtmaktadır? Gürsel’in Kara Kuvvetleri Komutanı olmasını sağlayan Ethem Menderes’in adaya 27 Mayıs öncesinde yeni koşulların eklenmesi için emir verdiği bilgisi parti içi muhalefetle ilgili bir söylem midir yoksa doğruyu yansıtmakta mıdır? Bunlardan ayrı adaya nakillerin ne zaman başladığına dair hatıralarda ve süreli yayınlarda verilen bilgilerdeki farklılıklar da dikkat çekmektedir. Ancak 29 Mayıs’ı 30 Mayıs’a bağlayan gece bu hareketliliğin başladığı bilgisi nettir. Öyle ise 27 Mayıs’ta Gürsel’in verdiği emir doğrultusunda hemen planlama yapılmış, gerek öğrencilerin adadan taşınması gerekse koşulların hazırlanması için çok hızlı davranılmış olması gerekir. Bu durumda akla darbeye Deniz Kuvvetlerinin ne kadar etkin olduğu sorusu gelmelidir. Nitekim 27 Mayıs’ta ön tarafta dikkat çekmeyen ve hatıralara bakıldığında tepki toplamamak adına komiteye alınmayan iki subayının haricinde darbeye rolü neredeyse olmayan Deniz Kuvvetlerinden habersiz Yassıada ile ilgili plan yapabilmek gerçekçi değildir. O halde soru Denizcilerin eğitim yuvalarının bu şekilde birden cezaevine dönüştürülmesinin ne kadar doğru olduğu yönünde olmalıdır. Yoksa Denizcilere emrivaki mi yapılmıştır? Değilse öne çıkan isimlerin haricinde 27 Mayıs’la ilgili başka isimlere mi yoğunlaşmak gerekmektedir? Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Fahri Korutürk’ün darbeyle ilgili bağlantısı bilinmemekle birlikte 27 Mayıs sonrasında görevini sürdürdüğü görülmektedir. Dışişleri Bakanlığı’na Sarper’in ardından düşünülen ikinci isim olması da kendisinin Milli Birlik Komitesi’yle arasında sorun olmadığını işaretidir ki böyle bir dönemde Moskova Büyükelçiliğine getirilmesi iki yabancı dil bilmesiyle izah edilemeyecek kadar mühimdir.

Hakem Değerlendirmesi
Çıkar Çatışması
Finansal Destek

Dış bağımsız.
Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review
Conflict of Interest
Grant Support

Externally peer-reviewed.
The author has no conflict of interest to declare.
The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri
Author Details

Selma Göktürk Çetinkaya (Doç. Dr.)

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Bilecik, Türkiye

0000-0001-6828-1679

selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr

Kaynakça | References

1. Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Osmanlı Arşivi (BOA)

Hariciye Nezareti Mektubî Kalemî (HR.MKT), 523/9.

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.), 5/20.

Yıldız Sadaret Hususi Evrakı (Y.A. HUS), 279/150.

Zaptiye Nezareti Evrakı (ZB), 354/60.

ZB, 626/7.

ZB, 626/13.

Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı Kataloğu (30.1.0.0), 58.357.8.

Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı Evrakı Kataloğu (30.11.1.0), 274.4.6.

30.11.1.0, 274.4.7.

30.11.1.0, 286.18.1.

30.11.1.0, 294.11.2.

Kararlar Daire Başkanlığı Evrakı Kataloğu (30.18.1.2), 117.74.6.

30.18.1.2, 120.72.6.

30.18.1.2, 125.30.17.

30.18.1.2, 155.4.18.

30.18.1.2, 153.58.18.

2. Resmi Yayınlar

“Yer Adının Değiştirilmesine Dair Karar”, *Resmi Gazete*, 14 Aralık 2013, S. 28851

TBMM Albümü (1920-2010), C. 4, ed. Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, TBMM Yayınları, Ankara, 2010.

Yassıada Broşürü, Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, İstanbul 1960.

3. Süreli Yayınlar¹¹⁵,

Akis

Akşam

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

The Times

Vatan

4. Hatıralar ve Araştırma Eserleri

Ağaoğlu, Samet: *Arkadaşım Menderes-İpin Gölgesindeki Günler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.,

Ağaoğlu, Samet: *Marmara'da Bir Ada*, 2. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2024.,

Ağaoğlu, Samet: *Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri*, haz. Gülay Sarıçoban, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.,

Arcayürek, Cüneyt: *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1984.,

Arslan, Zehra: “27 Mayıs'tan Yassıada'ya...”, *Parlamentar*, S. 2, Haziran 2021, s. 18-23.,

¹¹⁵Süreli yayınların ayrıntılı künyeleri dipnotlarda verilmiştir.

- Aydemir, Şevket Süreyya: *Menderes'in Dramı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969.*,
Aytekin, Mehmet Emin: *İhtilal Çıkmazı, Dünya Matbaası, İstanbul 1967*,
Başgil, Ali Fuad: *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, 4. Baskı, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2017*,
Beriş, Hamit Emrah: *Millî İrade ve Demokrasiye İlk Darbe-27 Mayıs 1960, TBMM Yayınları, Ankara 2022*,
Bezirgan Tanış, Bengi: "Karanlık Geçmişten Karanlık Mirasa: Yassıada ve Robben Adası'nda Hafıza Mekânlarının İnşası", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 2, Nisan 2022, s. 169-187.,
Çelikoğlu, Adnan: *Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası, haz. Ergin Konuksever, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2021.*,
Çıracıoğlu, Vecdi: *27 Mayıs Milli Birlik Komitesi Üyesi 14'lerden Kurmay Yarbay Mustafa Kaplan'ın Devrim Anıları, Scala Yayıncılık, İstanbul 2019.*,
Çoker, Fahri: *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler, Deniz K.K.İği Karargah Basımevi, Ankara 1994.*,
Çoker, Fahri: *Deniz Harp Okulumuz, Deniz Basımevi, İstanbul 2013.*,
Daver, Abidin: "Denizde Türkler", *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1939, s. 2.,
Demirbilek, Sinan: *Demokrat Partililerin Anılarında Yassıada, Uşak Akademi Kitap Dağıtım Pazarlama Yayınevi, Uşak 2012.*,
Dilligil, Turhan: *İmralı'da Üç Mezar, Dem Yayınları, İstanbul 1988.*,
Eker, Kemal: "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kuruluşundan (1 Temmuz 1949) 11 Eylül 2001 Tarihine Kadar Bahriyemizin Teşkilatlanması", *Türk Denizcilik Tarihi ve Bahriye Teşkilatı*, ed. Demet Cansız, Murat Açmız, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2023, s. 261-297.,
Ekşi, Rasim: *Yassıada Çığılı, 27 Mayıs Darbesi ve İdam Edilen Hasan Polatkan'ın Savunması, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul 2005.*,
Erkanlı, Orhan: *Askeri Demokrasi 1960-1980, Güneş Yayınları, İstanbul 1987.*,
Ertürk, Yaşar: "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Darbe Sürecinde Silahlı Kuvvetler İçindeki Bölünme ve Rekabet", *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 134, S. 264, Mayıs-Haziran 2023, 1-42.,
Fersoy, Orhan Cemal: *Devlet ve Hizmet Adamı Fatin Rüştü Zorlu, Hun Yayınları, İstanbul, 1979.*,
Gülen, Nejat: *Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2005.*,
Gündeş, Osman Nuri: *İhtilallerin ve Anarşinin Yakın Tanığı, VPA Grup Basım Yayım, İstanbul 2010.*,
Güryay, Tarık: *Bir İktidar Yargılanıyor, Cem Yayınevi, İstanbul 1971.*,
Işın, Bülent: *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005, Deniz Basımevi, İstanbul 2006.*,
İpekçi, Abdi- Coşar, Ömer Sami: *İhtilalin İçyüzü, Uygun Yayınevi, İstanbul 1965.*,
Kirişçi, Nusret: *Yassıada Kumandanına Cevap, Baha Matbaası, İstanbul 1971.*,
Koç, Rasim: *İdam Sehpasındaki Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Ötüken Neşriyat İstanbul, 2010.*,
Kuban, Zeynep-Ozar, Yiğit: "İssiz Adalar: Yassıada-Sivriada", *Toplumsal Tarih*, S. 269, Mayıs 2016, s. 15-20.,
Küçük, Sami: *Rumeli'den 27 Mayıs'a İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekatı, Mikado Yayınları, İstanbul 2008.*,
Metel, Raşit: *Türk Denizaltıcılık Tarihi, Deniz Basımevi, İstanbul 1960.*,
Nadi, Nadir: *27 Mayıs'tan 12 Mart'a, Sinan Yayınları, İstanbul 1971.*,
Nalbant, Tamer: *Demokrat Parti Döneminde Ordu-İktidar İlişkileri, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2019.*,
Orhon, Orhan Seyfi: "Yassıada'da Bir Saat!", *27 Mayıs Askeri Darbesinde Gerçeği Savunan Yazarlar ve Yazıları, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1996*, s. 62-63.,
Özdağ, Ümit: *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali, 2. Baskı, Boyut Kitapları, İstanbul 2004.*,
Öymen, Altan: *Umutlar ve İdamlar 1960-1961, Doğan Kitap, İstanbul 2018.*,
Öztürk, Hikmet: *Fahri S. Korutürk, Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, Ankara 2006.*,
Perin, Mithat: *Menderes'i Kim Astırdı?, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995.*,
Seyhan, Dünder: *Gölgedeki Adam, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966.*,
Ulay, Sıtkı: *Harbiye Silah Başına, Kitapçılık Yayınları, İstanbul 1968.*,
Ünlü, Rasim: "Cumhuriyet Döneminde Türk Denizcilik Eğitimi", *Türk Denizcilik Tarihi*, C. 2, ed. Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 285-297.

5. İnternet Kaynakları

- İzzeddin Çalışlar, "Sir Bulwer'ı Google'lamak", (Çevrimiçi) <https://adalidergisi.com/tum-sayilar/2022/haziran-sayi-204/sir-bulweri-googlelamak/> Erişim Tarihi: 20 Nisan 2024.